

Justitie

Ministerie van
Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb)

Salafisme in Nederland

*Een voorbijgaand fenomeen of
een blijvende factor van belang?*

Nationaal Coördinator
Terrorismebestijding

Ministerie van
**Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties**

Salafisme in Nederland

Een voorbijgaand fenomeen of een blijvende factor van belang?

Samenvatting

Doel rapport

Doel van dit rapport is op hoofdlijnen een overzicht te geven van (de ontwikkeling van) het Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland. Een dergelijk overzicht was niet voorhanden. Daarnaast zullen in het rapport ontwikkelingen worden benoemd die van belang zullen zijn voor de toekomst van het salafisme in Nederland.

Van woestijnislam naar globale islam

Het salafisme is een ultra-orthodoxe stroming in de islam die staat voor een terugkeer naar de 'zuivere islam', zoals die ten tijde van de profeet Mohammed en door de vier rechtgeleide kaliefen in de eerste eeuwen na Mohammed is beleden. Tot aan de jaren zeventig was het salafisme een marginale oriëntatie binnen het soennisme, die vooral voorkwam op het Arabische Schiereiland. Daarna heeft het salafisme zich met name dankzij de missionaire ijver vanuit Saoedi-Arabië ontwikkeld tot een wereldwijde beweging. In West-Europa is het salafisme vooral vanaf de jaren negentig tot bloei gekomen.

Drie concurrerende facties

Binnen het huidige salafisme bestaan drie belangrijke concurrerende facties: de apolitieke salafisten, de politieke salafisten en de jihadistische (gewelddadige) salafisten. Deze ideologische verschillen zijn ook in Nederland zichtbaar. De apolitieke en politieke facties worden in dit rapport ook wel het niet-gewelddadige salafisme genoemd.

Het niet-gewelddadige salafisme in Nederland

Het niet-gewelddadige salafisme heeft in de periode 1986-2001 onopgemerkt aan een infrastructuur kunnen werken. In deze periode zijn vier centra opgericht die het beeld van deze variant in Nederland grotendeels bepalen. Het gaat hierbij om:

- de Stichting El-Tawheed in Amsterdam en de daaraan gelieerde El-Tawheed-moskee;
- de Stichting Al-Waqf al-Islami in Eindhoven en de daaraan verbonden Al-Fourkaan-moskee;
- de Stichting As-Soennah in Den Haag en de daaraan gelieerde As-Soennah-moskee;
- de Islamitische Stichting voor Opvoeding en Overdracht van Kennis (ISOOK) in Tilburg waar ook een moskee aan verbonden is.

Alle centra zijn direct dan wel indirect met bemoeienis vanuit Saoedi-Arabië opgericht. De leiding van Al Waqf en de Al-Fourkaan is loyaal aan het Saoedische koningshuis en is dan ook eerder te typeren als apolitiek. De belangrijkste imams van de El-Tawheed, de As-Soennah en de ISOOK vertegenwoordigen de politieke factie. Deze drie moskeeën hebben in 2001 de Stichting Islamitisch Comité voor Ahl-Soennah in Nederland opgericht. Voor alle centra geldt dat zij de nadruk leggen op de verspreiding van de da'wa (predikings- en missiewerk).

Aan de rust waarbinnen de niet-gewelddadige salafisten hun infrastructuur hebben kunnen opbouwen, kwam in 2002 een abrupt einde. In dat jaar verschenen er voor het eerst berichten in de media over de anti-integratieve en radicale boodschap die imams in de centra uitdroegen. Ook werden in dat jaar verschillende personen – die verdacht werden van betrokkenheid bij voorbereiding van terroristische activiteiten – gearresteerd die reguliere bezoekers van de Al-Fourkaan-moskee waren. Deze gebeurtenissen in 2002 en nieuwe ontwikkelingen die in de jaren daarop zouden volgen, leidden tot grote maatschappelijke en politieke druk op de centra die tot op heden voortduurt. Ondanks deze druk is de ideologische beïnvloeding vanuit de vier centra sinds begin 2005 sterk toegenomen.

De externe druk heeft er wel toe geleid dat de vier centra zich in het openbaar hebben gematigd. Vooral na de moord op Theo van Gogh op 2 november 2004 zien deze centra zich genoodzaakt publiekelijk afstand te nemen van jihadisten die in Nederland tot geweld willen overgaan. Zij erkennen ook steeds meer het probleem van radicalisering en rekrutering in eigen kring. Ook valt op dat de centra steeds meer actief proberen de beeldvorming te beïnvloeden door onder andere uit te dragen dat zij een buffer vormen tegen jihadisme.

De gewelddadige jihad in Nederland

Sinds de jaren negentig is er sprake van een evolutie van de jihadistische factie binnen het salafisme in Nederland. De eerste manifestatie van deze factie deed zich begin jaren negentig voor. Het gebruik van het migratiekanaal door jihadisten heeft hierbij een cruciale rol gespeeld. Met name het asielkanaal vormde voor jihadisten een betrekkelijk eenvoudige manier om zich toegang te verschaffen tot Nederland. De naar Nederland uitgeweken jihadisten zochten en vonden rond 1997 aansluiting bij de vanouds in Nederland gevestigde moslimgemeenschappen. De eerder bedoelde centra hebben deze aansluiting bespoedigd. De centra waren de ideale vind- en ontmoetingsplaats

om contacten met de geloofsgenoten, en dan met name de tweede en derde generatie Marokkanen, aan te knopen.

De eerste jihadistische netwerken in Nederland ontstonden rond 1999. Deze netwerken waren in eerste instantie gericht op het ondersteunen en faciliteren van de internationale jihad. Nederland zelf was geen doelwit of onderwerp van aandacht van deze netwerken. Vanaf 2002 was er sprake van de opkomst van lokale jihadistische netwerken in Nederland, die ook in Nederland de gewelddadige jihad wilden voeren. Zij organiseerden eigen scholings- en vormingsaanbod buiten de vier centra om, bijvoorbeeld in huiskamers. Hiervoor werd een begin gemaakt met de ontwikkeling van de eerste Nederlandstalige jihadistische literatuur. Het gebruik van het internet in deze kringen heeft de processen van ontwikkeling en verspreiding van de jihadistische ideologie in de Nederlandse samenleving verder versneld.

Vanaf eind 2006 neemt de slagkracht van lokale jihadistische netwerken in Nederland af. Dit heeft te maken met een kloof tussen intentie en potentie van geïdentificeerde jihadistische personen en netwerken in Nederland. Deze kloof is vooral het gevolg van overheidsoptreden tegen jihadistische netwerken alsmede een gebrek aan discipline en leiderschap binnen de lokale netwerken zelf. Ook een gebrek aan operationele capaciteiten zijn reden voor de afname van de slagkracht van lokale netwerken. Toekomstige ontwikkelingen binnen deze netwerken kunnen deze afname van slagkracht overigens teniet doen.

Risico's van salafisme

De salafistische grondbeginselen staan op gespannen voet met de fundamenten van de Nederlandse rechtsstaat. Zeker in het verleden hebben salafistische krachten in Nederland opvattingen verkondigd die zonder meer botsen met de Nederlandse democratische rechtsorde. Preken van (a)politieke imams waren uiterst anti-integratief, riepen op tot onverdraagzaamheid en isolationisme en zelfs tot afwijzing van wetten die op een democratische wijze tot stand zijn gekomen. Ook getuigden zij van een sterk anti-westers denkbeeld en riepen ze het beeld op van een islam die door 'vijanden van de islam' wordt bedreigd. Voor de jihadistische factie geldt dat zij zelfs geweld voorstaat om democratie te ondermijnen om uiteindelijk een islamitische staat op te richten.

Zoals eerder vermeld, zien we dat sinds 2002 de (a)politieke salafisten zich in ieder geval in het openbaar hebben gematigd. De AIVD bestempelt deze matiging echter

als een façadepolitiek. De politieke salafisten doen zich volgens de dienst naar de buitenwereld veel gematigder voor dan ze in werkelijkheid zijn.

Verklaringen opkomst salafisme

In het rapport worden drie kernbegrippen onderscheiden die een rol spelen in de opkomst van het salafisme in Nederland (en daarbuiten): onrechtvaardigheid, identiteit en binding. Salafisten spelen in op de gevoelens van *onrechtvaardigheid* door vooral te benadrukken en te bevestigen dat christenen en joden *bewust* de islam aanvallen. Vervolgens bieden salafisten jongeren in het Westen die op zoek zijn naar een eigen identiteit, een nieuwe *identiteit* als alternatief. De kracht van deze nieuwe salafistische identiteit is dat zij de jongeren houvast biedt in een complexe moderne westerse samenleving waarin de jongeren zich buitengesloten voelen. Ten slotte geven de salafisten de jongeren ook groepsverbanden waarbinnen ze zich wel veilig en geaccepteerd voelen (*binding*).

Ontwikkelingsrichtingen salafisme in Nederland

In onderhavig rapport worden zes cruciale ontwikkelingen benoemd die bepalend zullen zijn voor de toekomst van het salafisme in Nederland, te weten:

- *Matiging en aanpassing*: De vraag die in dit rapport wordt opgeworpen is hoe de geconstateerde matiging binnen het niet-gewelddadige salafisme geduid moet worden. Hierbij wordt gesteld dat de matiging – of die nu wel of niet oprecht is – een positieve ontwikkeling is. Zij toont namelijk aan dat de eerder bedoelde vier centra niet immuun zijn voor hun omgeving. Steeds meer zoeken zij ook de interactie met hun ('ongelovige') omgeving. Vraag is of deze matiging zich doorzet, ook als de externe druk weg zou vallen of minder zou worden.
- *Het niet-gewelddadige salafisme als een maatschappelijk gegeven*: Het lijkt er op dat het niet-gewelddadige salafisme zich heeft ontwikkeld tot een maatschappelijk gegeven. Op termijn kan deze variant zich zelfs tot een factor van belang ontwikkelen waar de samenleving mee zal moeten leren leven. De versnippering van de salafistische boodschap betekent echter ook dat het niet waarschijnlijk is dat er iets als één salafistische stem zal ontstaan.
- *Veerkracht jihadistische factie salafisme*: De vraag doet zich voor hoe het met de veerkracht van het jihadisme in Nederland is gesteld. Zal de in dit rapport geconstateerde kloof tussen intentie en potentie van lokale jihadistische netwerken in Nederland zich doorzetten? Welke effecten zullen de arrestaties en detentie van jihadisten op de langere termijn hebben op de ontwikkeling van de jihadistische

factie in Nederland? Zullen de Nederlandse jihadisten erin slagen meer autonomie te verwerven in hun ideologische *know-how*? Het antwoord op deze vragen zal bepalend zijn voor de ontwikkeling van het jihadisme in Nederland.

- *Binding Europese moslims met conflicthaarden*: Salafisten spelen in op gevoelens van onvrede en frustratie bij moslims over internationale conflicten, waarbij moslims zijn betrokken. Vraag is of de Europese moslims (en dus ook de Nederlandse moslims) in de toekomst met meer afstand de ontwikkelingen in het Midden-Oosten zullen volgen of dat de huidige sterke verbondenheid met de geloofsgenoten elders in stand zal blijven.
- *Effecten ontwikkelingen Saoedi-Arabië op Nederlands salafisme*: Het is eveneens de vraag wat de impact zal zijn van ontwikkelingen in Saoedi-Arabië op het salafisme in Nederland. Vooral de voorzichtige bereidheid van de Saoedische staat om af te rekenen met de excessen van het salafisme kan hierbij relevant zijn. Dit laatste kan de geconstateerde matiging in Nederland bevorderen.
- *Verdeeldheid maakt boodschap salafisten diffuser*: De toegenomen verdeeldheid binnen het salafisme in Saoedi-Arabië is ook zichtbaar in Nederland. Deze verdeeldheid kan op termijn het succes van de da'wa in Nederland in de weg staan. De verdeeldheid verzwakt de kracht van de salafistische boodschap in die zin dat de schijnbaar alomvattende en heldere salafistische boodschap diffuser wordt.

Inhoud

Inleiding	11
1. 'Zuivere islam': van woestijnislam tot globaal fenomeen	13
1.1 Historische ontwikkeling 'zuivere islam' in vogelvucht	13
1.2 Saoedisch geïnspireerd salafisme in de 20e eeuw	16
1.3 Globale (transnationale) islam	23
2. De belangrijkste actoren in salafistisch Nederland	25
2.1 Inleiding	25
2.2 De vier salafistische centra	25
2.3 Overige salafistische organisaties	26
2.4 De vier salafistische centra nader belicht	28
3. Reconstructie opkomst Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland	33
3.1 In stilte werken aan infrastructuur (1986-2001)	33
3.2 Salafistische moskeeën in het vizier (2002)	34
3.3 Salafistische moskeeën verder in het nauw (2003 en 2004)	37
3.4 Uitbreiding salafistische invloed ondanks druk (vanaf 2005)	40
3.5 Externe druk leidt tot matiging (vanaf 2005)	43
3.6 Beeld over salafistische centra wordt diffuser (2006-heden)	44
4. Opkomst gewelddadige jihad in Nederland	49
4.1 Inleiding	49
4.2 Jihadisten gebruiken migratiekanaal (vanaf begin jaren 90)	49
4.3 Jihadisten beïnvloeden moslimgemeenschappen (vanaf 1997)	50
4.4 Opkomst jihadistische ondersteuningsnetwerken (vanaf 1999)	50
4.5 Opkomst van lokale jihadistische netwerken (vanaf 2002)	51
4.6 Decentralisatie van jihadisme tot op het niveau van het individu (vanaf 2004)	52
4.7 Kloof tussen intentie en potentie van lokale jihadistische netwerken (vanaf eind 2006)	52

5. Jihadisme op het Nederlandse internet	55
5.1 Opkomst virtueel jihadisme in de tijd bezien	55
5.2 Nederlandse jihadistische sites nader beschouwd	56
6. Het salafisme nader verklaard	61
6.1 Wie is er gevoelig voor het salafisme en waarom?	61
6.2 Verschijningsvormen salafisme	63
6.3 Hoe breed verspreid is het salafisme in Nederland?	65
7. Ontwikkelingsrichtingen salafisme in Nederland	67
7.1 Matiging en aanpassing	67
7.2 Niet-gewelddadig salafisme: een maatschappelijk gegeven	68
7.3 Aanhoudende veerkracht van het jihadisme?	69
7.4 Binding Europese moslims met conflicthaarden	69
7.5 Effecten ontwikkelingen Saoedi-Arabië op Nederlands salafisme	70
7.6 Verdeeldheid maakt boodschap salafisten diffuser	70
Bijlage 1. Literatuurlijst	71

Inleiding

Doel rapport

Dit rapport gaat over het Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland. Deze radicaal-islamitische geloofsovertuiging heeft sinds 2002 onafgebroken de aandacht getrokken van de Nederlandse samenleving, de politiek en de media. Zij is in de beeldvorming welhaast synoniem geworden voor prediking van intolerantie en haat. Voor sommigen staat zij zelfs gelijk aan het islamistisch terrorisme. Het onderhavige rapport beoogt een overzicht te geven van (de ontwikkeling van) het salafisme in Nederland. Een dergelijk overzicht was niet voorhanden.

Terminologie

Het Saoedisch geïnspireerd salafisme is in te delen in een gewelddadige en niet-gewelddadige variant. Dit rapport gaat over beide varianten. Om het rapport leesbaar te houden zal in de tekst niet steeds gesproken worden over ‘de niet-gewelddadige variant van het salafisme’, maar over ‘het salafisme’. Wanneer de tekst gaat over de gewelddadige variant, zal dit specifiek worden benoemd. Wanneer van deze uitgangspunten wordt afgeweken, zal de lezer hierop attent worden gemaakt.

Vraagstelling en opbouw rapport

Zoals hierboven aangegeven, bevat dit rapport de volgende centrale vraag:

- Wat is er bekend over (de ontwikkeling van) het Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland?

De vraagstelling richt zich op beide varianten binnen het salafisme.

Deze vragen zullen worden beantwoord in zeven hoofdstukken:

- In hoofdstuk één wordt in vogelvlucht een schets gegeven van de historische ontwikkeling van de ‘zuivere islam’ om zo (de twee varianten binnen) het huidige salafisme in historische zin te kunnen plaatsen.
- Hoofdstuk twee schetst op hoofdlijnen een beeld van de infrastructuur van het niet-gewelddadige salafisme in Nederland.
- In hoofdstuk drie zal een historische reconstructie worden gegeven van de opkomst van het niet-gewelddadige salafisme in Nederland.
- Hoofdstuk vier schetst op hoofdlijnen een overzicht van de opkomst van de gewelddadige jihad in Nederland.
- In hoofdstuk vijf staat de virtuele jihad centraal.

- In hoofdstuk zes worden de aantrekkingskracht, de verschijningsvorm en de omvang van (de beide varianten binnen) het salafisme belicht.
- In hoofdstuk zeven worden ontwikkelingen – die voortvloeien uit eerdere hoofdstukken – nader geduid die bepalend zullen zijn voor de toekomst van (de beide varianten binnen) het salafisme in Nederland.

1. ‘Zuivere islam’: van woestijnislam tot globaal fenomeen

1.1 Historische ontwikkeling ‘zuivere islam’ in vogelvlucht

In dit hoofdstuk wordt in vogelvlucht een schets gegeven van de historische ontwikkeling van de zogenaamde ‘zuivere islam’ om zo de huidige generatie salafisten in Nederland in historische zin te kunnen plaatsen. Kenmerkend voor deze ‘zuivere islam’ is de nadruk die gelegd wordt op de begintijd van de islam als inspiratiebron voor het oplossen van politieke, economische en sociale problemen (zie ook paragraaf 1.2.1).¹ In dit hoofdstuk worden met ‘salafisme’ en ‘salafisten’ de gewelddadige en niet-gewelddadige varianten van het salafisme bedoeld.

Ahmad Ibn Hanbal (780-855)

De rechtsgeleerde Ahmad Ibn Hanbal is de grondlegger van het hanbalisme. Het hanbalisme is van de vier rechtsscholen binnen de soennitische islam het meest conservatief.² Kenmerkend voor deze rechtsschool is dat zij de islam vrij wil maken van vreemde invloeden. Daarnaast wijst zij het toepassen van interpretatie op de islamitische bronnen af. Alle vragen moeten en kunnen worden beantwoord aan de hand van de letterlijke tekst van de Koran en de hadith³ en eventueel met behulp van bindende uitspraken van de gezellen van Mohammed. Deze zeer puriteinse school komt vooral voor op het Arabische schiereiland.

Ahmad Ibn Hanbal was de eerste die een beroep deed op de ‘glorieuze’ begintijd van de islam als inspiratiebron.⁴ Hij zag een terugkeer naar deze begintijd als de oplossing voor de politiek-religieuze twisten binnen de moslimgemeenschap in zijn tijd. Ibn Hanbal verwierf zijn naam door onverzettelijk vast te houden aan de letterlijke interpretatie van de Koran en de soenna⁵. Zo is hij een symbool geworden van verzet tegen pretenties van het menselijke verstand. Hij heeft voor zijn ideeën vervolging en gevangenisstraf te verduren gehad.

1 Samir Amghar, *Le salafisme en Europe: la mouvance polymorphe d'une radicalisation*, in: *Politique étranger* 1 :2006.

2 De andere drie rechtsscholen zijn: de Hanafitische, Shafi'itische en Malikitische rechtsschool.

3 Hadith zijn de overleveringen van de uitspraken en handelwijzen die aan de profeet Mohammed en zijn metgezellen worden toegeschreven.

4 Samir Amghar, *Le salafisme en Europe: la mouvance polymorphe d'une radicalisation*, in : *Politique étranger* 1 :2006.

5 Gedrag en uitspraken van de profeet Mohammed, overgeleverd in de hadith, die als voorbeeld dienen voor het gedrag van de gelovigen.

Ibn Taymiya (1263-1328)

Ahmed Ibn Taymiya geldt als één van de belangrijkste hanbalitische juristen. Hij wordt ook wel de grondlegger genoemd van het moderne hanbalisme. In navolging van Ibn Hanbal wees hij interpretatie af. Hij bepleitte dat moslims terug moesten keren tot de Koran en de soenna van de profeet Mohammed en wilde de islam van alle vreemde invloeden ontdoen. Taymiya heeft aan de wieg gestaan van de *takfir*⁶ *al-hakim*.⁷ Hij beargumenteerde dat het geoorloofd is islamitische heersers te verketteren en tot afvalligen te verklaren als deze heersers de *shari'a*⁸ niet volledig toepasten. Op afvalligheid staat in de islam de doodstraf. Taymiya heeft, eveneens zijn grote voorloper Ibn Hanbal, voor zijn ideeën vervolging en gevangenisstraf moeten ondergaan. Zijn invloed strekt zich uit via de beweging van de wahhabieten op het Arabische Schiereiland tot de moderne tijd (zie hieronder). Het gegeven dat hij vasthield aan zijn overtuiging, maakt hem voor de hedendaagse salafistische beweging tot een belangrijke inspiratiebron.

Mohammed Ibn Abd al-Wahhaab (1703-1792)

Mohammed Ibn Abd al-Wahhaab is de geestelijke grondlegger van het wahhabisme. Abd al-Wahhaab kreeg van zijn vader onderricht in het islamitische recht volgens de hanbalitische school. Hij vormde later een alliantie met Mohammed bin Saoed (gestorven 1765), van wie de afstammelingen het huidige koninkrijk van Saoedi-Arabië hebben gesticht.⁹ In de gebieden die Saoed veroverde, werd het wahhabisme als officieel geloof ingesteld. Kern van de alliantie is dat de geestelijkheid de legitimiteit van de macht van de familie Saoed vanuit de islam ondersteunt en ondersteept, en dat het vorstenhuis in ruil daarvoor de geestelijkheid de controle geeft over maatschappelijke aangelegenheden en de moraal.

Het wahhabisme streeft naar een terugkeer naar de 'zuivere islam'. Centraal binnen het wahhabisme staat het begrip 'Enigheid van God' (*tawheed*). De Koran dient letterlijk gelezen te worden en vernieuwing (*bid'a*) wordt afgewezen. Het wahhabisme staat voor een volledige invoering van de shari'a en een zeer getrouwe nabootsing van de

6 Takfir betekent excommunicatie en staat voor het verklaren van een moslim of een groep moslims tot 'ongelovige'. Deze verkettering gaat meestal gepaard met het vogelvrij verklaren van de ongelovige: iedere ware moslim heeft de plicht om die te doden.

7 Hans Jansen, *De radicaal-islamitische ideologie: van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden*, tekst oratie, 3 februari 2004, Universiteit Utrecht.

8 Shari'a is het geheel aan islamitische wetten die zijn ontleend aan de Koran.

9 Het huidige Saoedi-Arabië is in 1932 door koning Abdoel Aziz bin Saoed opgericht.

handel en wandel van de profeet Mohammed. De nieuwe stap die de wahhabieten hebben gezet, is dat zij niet alleen heersers tot ketter en afvallige verklaarden, maar dat zij iedere moslim die hun acties en aspiraties niet steunde, tot *kafir* verklaarden.¹⁰ Dit laatste staat bekend als de *takfir al-gumhur*.

De vroege salafisten (eind 19e eeuw/begin 20e eeuw)

Eind negentiende eeuw en aan het begin van de twintigste eeuw ontstond in Egypte een hervormingsbeweging die zich *salafiyya* noemde. ‘Salaf’ betekent ‘de weg van de vrome voorouders’. De salafiyya-beweging ontstond als reactie op het westerse kolonialisme en westerse dominantie op het gebied van cultuur, politiek en wetenschap. De beweging zag de terugkeer naar de ‘zuivere islam’ van de eerste volgelingen van de profeet Mohammed als een manier om een einde te maken aan het kolonialisme en de ‘traditionele superioriteit’ van moslims te hervinden. Grondlegger van deze beweging was Jamal al-Din al-Afghani (1839-1897). Mohammed Abdoe (1849-1905) en Mohammed Rashid Rida (1865-1935) waren zijn twee belangrijkste volgers.

De vroege salafisten zeiden de westerse moderniteit niet af. Integendeel, zij dachten dat de ‘zuivere islam’ verenigbaar was met technische en industriële vooruitgang. Ook stelden zij dat de westerse moderne techniek en empirische wetenschappen voor de moslimse wereld noodzakelijk waren als deze haar onafhankelijkheid wilde herwinnen. Verder pleitten zij ook voor herinterpretatie van de oorspronkelijke islamitische teksten en herinvoering van de shari’a.¹¹ Rida heeft de liberale ideeën van al-Afghani en Abdoe in een meer conservatieve richting ontwikkeld.¹² Hoewel hij negatief stond tegenover het Saoedische wahhabisme, ontwikkelde hij gaandeweg meer sympathie voor deze religieuze stroming.¹³ Wanneer Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) – de grondlegger van het huidige Turkije – het Ottomaanse kalifaat afschaft, ziet Rida in de wahhabistische Saoedische heersers een mogelijkheid tot het herstel van het Kalifaat.¹⁴

10 Hans Jansen, *De radicaal-islamitische ideologie: van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden*, tekst oratie, 3 februari 2004, Universiteit Utrecht.

11 Hans Jansen, *De radicaal-islamitische ideologie: van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden*, tekst oratie, 3 februari 2004, Universiteit Utrecht.

12 Jacques Waardenburg e.a., *Islam: Norm, ideaal en werkelijkheid*, 2000.

13 Christopher Henzel, *The Origins of AL-Qaeda's ideology: Implications for US Strategy*, in: Parameter, 2005.

14 Hans Jansen, *De radicaal-islamitische ideologie: van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden*, tekst oratie, 3 februari 2004, Universiteit Utrecht.

De vroege salafisten zijn van grote invloed geweest op het denken van moderne islamistische bewegingen, waarvan de Egyptische Moslimbroederschap als belangrijkste exponent geldt.¹⁵ Deze moderne bewegingen hebben echter vooral de nadruk gelegd op herinvoering en toepassing van de shari'a. Andere – meer vernieuwende – ideeën van de vroege salafisten zijn niet overgenomen.

1.2 Saoedisch geïnspireerd salafisme in de 20e eeuw

In de twintigste eeuw is het vroege salafisme steeds meer onder invloed geraakt van het Saoedische wahhabisme.¹⁶ Tegenwoordig worden de termen wahhabisme en salafisme als synoniemen gebruikt. In dit hoofdstuk zal eerst het Saoedisch geïnspireerd salafisme nader worden belicht. Daarna zullen de drie belangrijkste richtingen binnen het moderne salafisme op hoofdlijnen worden besproken.¹⁷

1.2.1 *Het moderne salafisme nader belicht*

Het Saoedisch geïnspireerd salafisme sluit aan bij de 'zuivere islam' van het hanbalisme, Ibn Taymiya, het wahhabisme en ook gedeeltelijk bij de vroege salafisten (alleen voor wat betreft de nadruk op de terugkeer naar de begintijd van de islam). Hieronder zullen vijf kenmerken van het moderne salafisme worden belicht, waarvan de lezer kennis moet hebben om dit rapport te kunnen begrijpen.¹⁸

Terugkeer naar de begintijd van de islam

De salafisten propageren een zo absoluut mogelijke 'zuivere islam', zoals die ten tijde van de profeet Mohammed en door de vier rechtgeleide kaliefen in de eerste eeuwen na Mohammed is beleden.¹⁹ Wat beoogd wordt, is de reconstructie van de authentieke (mythische) begintijd van de islam. Latere historische ontwikkelingen worden afgewezen als uitingen van vernieuwing. Hetzelfde geldt voor de diverse aanpassingen aan lokale tradities en gebruiken, die overal waar de islam werd verspreid, hebben plaatsgevonden. Ook de (grotendeels geografische) opdeling van de

¹⁵ The Oxford encyclopedia of the modern Islamic world/John L. Esposito, ed. in chief; [ed.: Shahrugh Akhavi ... et. al.]

¹⁶ AIVD, *Van Da'wa tot Jihad*, 2004.

¹⁷ De begrippen 'Saoedisch geïnspireerd salafisme' en 'modern salafisme' worden in dit rapport als synoniem gebruikt.

¹⁸ Het valt buiten het bereik van dit rapport om een volledig overzicht te geven van de religieuze beginselen binnen het salafisme en andere relevante thema's binnen deze stroming.

¹⁹ H. De Ley, *Muslims in de Europese, i.c. Belgische, Lekenstaat*, 2006.

moslingemeenschap in de verschillende rechtsscholen wordt verworpen.

De eis zich te conformeren aan het voorbeeld van de eerste volgelingen van de profeet Mohammed leidt ertoe dat salafisten de relevante Koranteksten zo letterlijk en absoluut nemen dat geen enkele interpretatie meer is toegestaan.²⁰ Iedere reflectie op de heilige teksten is uit den boze en alle interpretaties ervan sinds de zevende eeuw beschouwen zij als dwaling. Religie wordt zo herleid tot een uitgeschreven, universele set van gedragingen.²¹

Verwerping van interpretatie

Voor salafisten is de grootste dreiging voor de 'zuivere islam' wellicht het toepassen van interpretatie op de oorspronkelijke islamitische bronnen. Volgens de salafistische geloofsovertuiging is er maar één waarheid, en dat is de waarheid zoals die is neergelegd in de Koran en soenna. Deze unieke waarheid maakt interpretatie overbodig. Het toepassen van interpretatie zal volgens salafisten alleen maar leiden tot dwaling. De moderne salafisten koesteren dan ook een antipathie tegen de vroege salafisten, die wel interpretatie toestonden. Zij zien hen als dwalingen die de 'zuivere islam' bedreigden.

Tawheed (Enigheid van God)

Kern van de salafistische geloofsleer is *tawheed*.²² Dit beginsel omvat drie componenten:

1. God is de enige schepper.
2. God is het Oppervezen en uniek. Alleen God kan wetten maken.
3. Alleen God mag aanbeden worden.

Het concept van *tawheed* leidt ertoe dat salafisten democratie en de scheiding tussen kerk en staat afwijzen.²³ Voor salafisten zijn dit concepten die door mensen zijn gemaakt.

Wala'wa-l-bara (Loyaliteit en afkeer)

Het principe van *wala'wa-l-bara* (of *Wala'-Baraa*) is een kernbegrip binnen het salafisme. Dit begrip stelt dat moslims onderling solidair moeten zijn en dat moslims afkeer moeten tonen tegenover niet-moslims. Een moslim zal volgens dit begrip

²⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Dynamiek in islamitisch activisme*, 2006.

²¹ H. De Ley, *Muslims in de Europese, i.c. Belgische, Lekenstaat*, 2006.

²² Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

²³ Zie ook: Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

principeel en onvoorwaardelijk zijn geloofsgenoten moeten steunen en zich vijandig moeten opstellen tegenover niet-moslims. Uit de onderlinge loyaliteit tussen moslims vloeit de 'geloofsbroederschap' als het ware voort. Moslims zijn met elkaar verbonden op basis van hun geloof en niet op basis van etniciteit of nationaliteit. Dit uitgangspunt van *Loyaliteit en afkeer* kan de basis leggen voor intolerantie tegenover niet-moslims.

Jihad

Een ander belangrijk beginsel binnen het salafisme is *jihad*. Wanneer in dit rapport gesproken wordt over de (gewelddadige) jihad, dan worden hiermee "de geweldsactiviteiten bedoeld die gericht zijn tegen gepercipieerde vijanden van de islam ter verwezenlijking van een wereld die een zo zuiver mogelijke afspiegeling is van hetgeen men meent dat in de eerste bronnen van het islamitische geloof staat vermeld". Dit wordt ook wel de 'kleine jihad' genoemd. Daarnaast bestaat ook de zogenaamde 'grote jihad'. Hierbij gaat het om de individuele inspanning om zichzelf te beheersen en te zuiveren van het kwaad. De 'grote jihad' wordt in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

1.2.2 Verschil in strategie, niet in geloofsovertuiging

Tot nu toe is in dit rapport gesproken over een gewelddadige (jihadistische) en een niet-gewelddadige variant binnen het Saoedisch geïnspireerd salafisme. De niet-gewelddadige variant kan echter weer gesplitst worden in een apolitieke en een politieke factie.²⁴ De jihadistische, de apolitieke en politieke facties kunnen beschouwd worden als drie concurrerende facties. Hierbij geldt wel dat het verschil tussen de verschillende facties niet ligt in de geloofsleer.²⁵ Alle facties baseren zich op dezelfde originele islamitische bronnen en dezelfde geleerden. De verschillen liggen vooral op het vlak van strategie. Wiktorowicz (2006) stelt het als volgt:

'The split is not in thought; it is in strategy... The divergences lie in the inherently subjective nature of applying a creed to new issues and problems. This is a human enterprise and therefore subject to differing interpretations of context.'

In de volgende paragrafen volgt een reconstructie van de historische ontwikkeling van

24 Overigens is dit onderscheid niet altijd even scherp te trekken. De typologie moet dan ook vooral gezien worden als een instrument om de complexiteit van de werkelijkheid enigermate te reduceren.

25 Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

de drie facties zoals die zich heeft afgespeeld in Saoedi-Arabië, waarbij het verschil in strategie duidelijk zal worden.

Apolitieke salafisten

Bij het aangaan van hun alliantie in de 18e eeuw spraken Mohammed Ibn Abd al-Wahhaab en Mohammed bin Saoed af dat politieke macht ondergeschikt zou zijn aan religieuze autoriteit.²⁶ De Saoedische staat heeft in de loop van de tijd, vooral vanwege haar afhankelijkheid van buitenlandse mogendheden, echter pragmatische keuzes moeten maken die deze afspraak onder druk hebben gezet. Met de tijd hebben de geestelijken zich neergelegd bij het primaat van de politieke leiders (het Huis van Saoed) en een meer apolitiek salafisme ontwikkeld. Inmenging in politieke aangelegenheden wordt nu zelfs gezien als innovatie (*bid'a*). Dat neemt niet weg dat apolitieke salafisten aanzienlijke invloed hebben op het beleid van de staat en ook de controle hebben over de *Council of Senior Ulema (Scholars)*.²⁷

De apolitieke salafisten zijn gepreoccupeerd met het behoud van de zuiverheid van de islam door het doen van da'wa (predikings- en missiewerk). Ze worden daarom ook wel puriteinen genoemd. De terugkeer tot de 'zuivere islam' wordt door de puriteinen opgevat als het wegsnijden van alles wat in hun ogen de islam bezoedeld heeft.²⁸ Deze obsessie met het behoud van de 'zuivere islam' heeft dan ook geleid tot een sterke neiging tot isolationisme.²⁹ Apolitieke salafisten zullen dan ook niet snel de dialoog aangaan met andersdenkenden en proberen ook tot een fysieke scheiding te komen van niet-moslims (getto-vorming). Zij beschouwen christenen en in het bijzonder joden als vijanden van de islam. In het verlengde hiervan wijzen zij westerse invloeden en concepten (zoals democratie) af.

De verschillen binnen de salafistische gemeenschap vertegenwoordigen deels een strijd om de vraag wie namens de moslimgemeenschap de autoriteit heeft om de religieuze bronnen toe te passen op hedendaagse vraagstukken.³⁰ Bij de puriteinen domineert de

26 Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, *Projectplan salafisme-onderzoek*, 2006.

27 Oftewel de Raad van Geleerden. Dit is de hoogste religieuze autoriteit in Saoedi-Arabië. De leden van deze raad worden door de staat benoemd en betaald. Zij steunen veelal de positie van de machthebbers.

28 AIVD, *Van Da'wa tot Jihad*, 2004.

29 Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

30 Idem.

oudere garde van geleerden. Zij proberen de religieuze autoriteit te monopoliseren door te stellen dat alleen zij de deskundigheid, expertise en ervaring hebben om te kunnen oordelen over complexe moderne vraagstukken. We zullen in de loop van dit hoofdstuk zien dat de andere twee facties dit bestrijden.

Tot slot kunnen de nodige vraagtekens worden gezet bij het apolitieke karakter van de puriteinen. Buijs (2006) merkt terecht op dat de puriteinen overheidsoptreden legitimeren door het vervaardigen van fatwa's.³¹ Dit betekent dat de apolitieke salafisten verbonden zijn met de Saoedische overheid. Van een zuivere apolitieke houding is dan ook geen sprake. Het zou dan ook beter zijn om te spreken van 'staatsgelieerde salafisten' dan van 'apolitieke salafisten'. In dit rapport wordt de term 'apolitieke salafisten' aangehouden, omdat deze term inmiddels gangbaar is geworden.

Politieke salafisten

Het Saoedisch geïnspireerd salafisme is lange tijd relatief homogeen geweest. De komst in de jaren 50 van leden van de Egyptische Moslimbroederschap³² – later zouden ook Moslimbroeders uit andere islamitische landen hun toevlucht zoeken in Saoedi-Arabië – heeft deze relatieve eenheid ondermijnd. De Egyptische Moslimbroeders, die in eigen land door het regime van Gamal Abdel Nasser (1918-1970) werden vervolgd, vonden aansluiting bij de apolitieke salafisten in Saoedi-Arabië.

De Moslimbroeders hebben vanaf de jaren zeventig belangrijke posities in de Saoedische samenleving verworven. Zij hebben hun invloed vooral in het onderwijs doen gelden. Een andere ontwikkeling, waar de familie Saoed later veel last van zou krijgen, is dat de Broeders een deel van de Saoedische geestelijkheid gepolitiseerd hebben. Zij zijn erin geslaagd via het onderwijs en het verspreiden van literatuur hun politieke islam op grote schaal bekendheid te geven. Hierdoor is er een nieuwe generatie van veelal jonge Saoedische salafisten ontstaan die in navolging van de Moslimbroeders meer interesse toonden voor (internationale) politiek en niet schroomden kritiek te leveren op in hun ogen niet-islamitische leiders. Deze nieuwe generatie wordt aangeduid met 'politieke salafisten'.³³

31 Buijs e.a., *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*, 2006.

32 De Moslimbroederschap is in 1928 in Egypte opgericht en is uitgegroeid tot een mondiale beweging met vertakkingen in verschillende landen. De beweging streeft een islamitische staat na (hetzij een islamitische staat in de moslimwereld, hetzij een wereldkalifaat). De beweging is sterk beïnvloed door Mohammed Rashid Rida.

33 Deze beweging wordt ook wel de Sahwa-beweging genoemd.

Vanaf eind jaren zeventig werden de spanningen tussen de apolitieke en politieke richtingen steeds meer zichtbaar. Het jaar 1979 geldt hierbij als breekpunt. In dat jaar vestigde ayatollah Khomeini (1902-1989) een islamitische republiek in het sji'ietische Iran.³⁴ Geïnspireerd door het optreden van Khomeini tegen de sjah van Iran, bestormden eind 1979 enkele honderden dissidenten de heilige moskee in Mekka. Ze eisten een einde aan het bewind van de familie Saoed, die zij corruptie en westerse decadentie verweten en een gebrek aan legitimiteit. De anti-westerse en pro-sji'ietische houding van Khomeini en de binnenlandse druk waren voor het Huis van Saoed de aanleiding om een nieuw islamiseringsoffensief te voeren, ter versterking van de eigen legitimiteit. Dit heeft echter niet geleid tot een verstomming van de dissidente stemmen.

Het jaar 1990 vormt het tweede breekpunt in de ontwikkeling van de politiek georiënteerde factie. In dat jaar viel Saddam Hoessein (1937-2006) Koeweit binnen. Onder druk van de Saoedische heersers hebben de apolitieke geestelijken op 14 augustus 1990 een *fatwa*³⁵ uitgevaardigd, waarin zij de komst van Amerikaanse troepen legitimeerden. Deze fatwa zorgde voor een enorme schok binnen de salafistische beweging in Saoedi-Arabië en daarbuiten. De stationering van Amerikaanse troepen op Saoedisch grondgebied tijdens de eerste Golfoorlog (1991) was voor de apolitieke factie uiteindelijk de aanleiding om openlijk naar buiten te treden als politieke activisten.³⁶ Religieuze leiders, rechters en intellectuelen stelden een petitie op waarin ze het regime krachtig opriepen tot herstel van islamitische waarden. Daarin werden ook allerlei concrete politieke hervormingsvoorstellen genoemd.

Na bovengenoemde fatwa werden de tegenstellingen tussen de apolitieke en politieke facties steeds scherper. De politieke factie keurde de fatwa niet alleen af, maar verweet de puriteinen nu openlijk haar obsessie met islamitische rituelen en een gebrek aan inzicht in internationale kwesties (wat geleid zou hebben tot de controversiële fatwa).³⁷ De apolitieke factie beargumenteerde weer dat politieke inmenging 'onislamitisch gedrag' is en een dreiging vormt voor *tawheed*. De polemiek tussen beide facties duurt

34 Het soennisme en het sjiïsme zijn de twee belangrijkste hoofdstromingen binnen de islam. Ongeveer 80% van de moslims is soennitisch. Ongeveer 20% is sji'ietisch.

35 Een fatwa is een (juridische) opinie van een islamitische geleerde met betrekking tot een specifieke kwestie.

36 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Dynamiek in islamitisch activisme*, 2006.

37 Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

nog steeds voort. De Saoedische staat probeert grip te krijgen op de politieke activisten door vervolging en waar mogelijk ook door inlijving.³⁸

Jihadistische salafisten

De Saoedische overheid is medio jaren negentig overgegaan tot repressie van de politiek georiënteerde salafisten. Verschillende van hen werden gevangen gezet, anderen vluchtten het land uit. De ruimte die hierdoor vrij kwam, werd ingevuld door de jihadistische factie (*salafiyya jihadiyya*).³⁹ Deze factie is voortgekomen uit de oorlog in Afghanistan tegen de voormalige Sovjet Unie in de jaren tachtig. Tijdens deze oorlog kwamen de Saoedische salafisten in aanraking met het radicale en gepolitiseerde gedachtegoed van de Egyptische Moslimbroederschap en de daaraan gelieerde (gewelddadige) splintergroeperingen. Waar de politieke salafisten hun politieke oriëntatie opdeden op de universiteit, maakten de jihadisten kennis met de politieke islam op het slagveld. Uiteindelijk is er een factie ontstaan die zowel nadruk legt op politiek als op de gewapende strijd tegen de 'vijanden' van de islam. Het repressieve optreden van het Saoedische regime als antwoord op de eisen van de politieke salafisten zorgde er uiteindelijk voor dat de jihadisten in 1995 overgingen tot een jihad op Saoedisch grondgebied.⁴⁰

In de jaren negentig gaven de jihadisten de apolitieke salafisten het voordeel van de twijfel.⁴¹ De jihadisten stelden – in navolging van de politieke factie – dat de puriteinen misleid werden door de politieke heersers. Rond de eeuwwisseling veranderde echter de toon. De jihadisten beschuldigden de puriteinen van collaboratie met de Saoedische heersers die er bewust op uit zouden zijn de 'ware geleerden' te vernietigen. De puriteinen verweten de jihadistisch (en ook politiek) georiënteerde salafisten *eerst* een veranderingsstrategie te kiezen (een islamitische staat of politieke invloed) en daarna op zoek te gaan naar islamitische bronnen om de gekozen strategie te onderbouwen. De jihadistische factie is sterk geïnspireerd door Sayyid Qutb (1906-1966) en Abdullah Azzam (1941-1989).⁴² Uitgaande van het concept van de absolute en exclusieve

38 Clingendael (Leen Boer), *Saoedi-Arabië, machtig in onmacht: Op weg naar hervorming of naar revolutie*, januari 2005.

39 Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

40 www.saudi-us-relations.org.

41 Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.

42 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Dynamiek in islamitisch activisme*, 2006.

soevereiniteit van God deelde Qutb de samenleving in twee kampen in: zij die God gehoorzamen en zij die dat niet doen. Deze opvatting van een absolute tegenstelling tussen goed en kwaad vormt een belangrijke rechtvaardiging van rebellie en strijd. Azzam geldt als de leermeester van Osama bin Laden. Kan Qutb worden gezien als de vader van de islam als verzetsideologie gericht tegen de eigen repressieve regimes,⁴³ Azzam verbreedde deze jihad naar de externe vijanden van de islam door wie hij de moslimwereld zag omsingeld en die hij een voor een wilde aanpakken. Hij bestreed de nationalistische oriëntatie van veel bewegingen; de natiestaat zag hij als een product van kolonialisme.

Het begrip 'takfir' vormt een belangrijke rechtvaardiging van rebellie.⁴⁴ In navolging van Qutb stellen de jihadistische en politieke salafisten dat islamitische leiders (zoals de Saoedische heersers) verketterd kunnen worden als zij zich 'onislamitisch' gedragen. De puriteinen wijzen dit principe af. Zij stellen dat 'dadens' niet genoeg zijn om iemand te verketteren, want je weet nooit of iemand in zijn hart ook echt niet meer gelooft. Het voorgaande geeft aan dat 'takfir' een omstreden begrip is, omdat er geen overeenstemming bestaat over *wie* gerechtigd is tot het doen van 'takfir' en aan *welke* eisen een dergelijke uitspraak moet voldoen.

1.3 Globale (transnationale) islam

Het salafisme heeft een sterk missionair karakter. Het is de religieuze plicht van salafisten om zoveel mogelijk mensen tot hun geloofsovertuiging te bekeren. Tot de jaren zeventig waren de salafisten weinig succesvol in hun zendingsactiviteiten. Vanaf de jaren 50 voelden de meeste Arabieren zich vooral aangetrokken tot het Arabisch nationalisme, het socialisme of het communisme. Na de verloren oorlogen tegen Israël (1967 en 1973) verdween de invloed van de nationalisten en socialisten. Dit gaf de Saoedi's een uitgelezen mogelijkheid. De Saoedische overheid en Saoedische particuliere organisaties gingen de 'oliedollars'⁴⁵ gebruiken om invloed te verwerven onder moslimgemeenschappen over ter wereld (door het financieel ondersteunen van de bouw van moskeeën, het opzetten van onderwijsprojecten, het aantrekken

43 Zoals in paragraaf één is gemeld, heeft Ibn Taymiya aan de wieg gestaan van verkettering van islamitische heersers die in zijn ogen de shari'a niet volledig toepasten. Hij heeft echter alleen de vijanden van zijn meesters (de Mamlukken die heersten over Egypte en Syrië) verketterd. Van het verketteren van zijn meesters was geen sprake.

44 In hoofdstuk één is reeds gemeld dat Ibn Taymiya islamitische leiders tot afvallige verklaarde en dat Ibn Abd al-Wahhaab zelfs iedereen tot kafir verklaarde die het niet eens was met hem.

45 In 1938 werd in Saoedi-Arabië aardolie ontdekt.

van imams, enzovoort).⁴⁶ Hierbij zijn liefdadigheid en missionaire ijver hand in hand gegaan. Daarnaast heeft Saoedië-Arabië in de jaren tachtig voor \$500 miljoen aan wapens via de CIA aan de Mujahedin-strijders in Afghanistan geleverd.⁴⁷ Uit deze Afghaanse oorlog tegen het Sovjetleger zou later de jihadistische factie voortkomen (zie paragraaf 1.2.2).

In West-Europa is het Saoedisch geïnspireerde salafisme vooral in de jaren negentig tot bloei gekomen. In de volgende hoofdstukken zullen we ingaan op de ontwikkeling van het Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland.

⁴⁶ Zie ook: AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

⁴⁷ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Intelligence en de oorlog in Bosnië 1992-1995*, 2002.

2. De belangrijkste actoren in salafistisch Nederland

2.1 Inleiding

Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, heeft Saoedi-Arabië een belangrijke rol gespeeld in het wereldwijd verspreiden van het salafisme. Dit hoofdstuk schetst op hoofdlijnen een beeld van de infrastructuur van het Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland. In paragraaf twee worden de vier belangrijkste salafistische stichtingen – en de daaraan verbonden moskeeën – geïntroduceerd. In paragraaf drie komen de overige organisaties met een salafistische signatuur aan bod en worden ook enkele organisaties genoemd die onder toenemende salafistische invloed staan. Afsluitend worden in paragraaf vier de belangrijkste centra in samenhang nader belicht, waarbij onder andere zal worden ingegaan op de signatuur, de activiteiten en de bezoekers.

2.2 De vier salafistische centra

Het beeld van het salafisme in Nederland wordt grotendeels bepaald door de vier voornaamste salafistische centra: de Stichting El-Tawheed in Amsterdam, de Stichting Al-Waqf al-Islami in Eindhoven, de Stichting As-Soennah in Den Haag en de Islamitische Stichting voor Opvoeding en Overdracht van Kennis (ISOOK) in Tilburg. Hieronder worden deze centra toegelicht.

- *De Stichting El-Tawheed* in Amsterdam is opgericht in 1986. Daarmee heeft deze stichting (en de daaraan verbonden El-Tawheed-moskee) aan de wieg gestaan van de salafistische infrastructuur in Nederland. De Saoedische non-gouvernementele missieorganisatie *Al Haramain* is nauw betrokken geweest bij de oprichting van de stichting (zie ook paragraaf 2.3). De Jongeren Commissie is officieel de jongerenorganisatie van de Stichting El-Tawheed.
- *De Stichting Al-Waqf al-Islami* (hierna genoemd Al Waqf) is opgericht in 1989 in Eindhoven. De moederorganisatie van deze stichting is de Saoedische particuliere missie-organisatie Al Waqf, die vestigingen heeft in verschillende landen. Het hoofdkantoor is gevestigd in Riyad, Saoedi-Arabië. De Al-Fourkaan-moskee in Eindhoven is de centrale locatie voor de activiteiten van Al Waqf in Nederland.
- *De Stichting Sounna* in Den Haag is in 1990 opgericht en heet sinds de wijziging van de statuten in 1998 de *Stichting As-Soennah/Centrum Sheikh al Islam Ibn Taymia*. De stichting is met indirecte bemoeienis vanuit Saoedi-Arabië opgericht. Het

gezicht van de aan de stichting verbonden As-Soennah-moskee wordt bepaald door imam Fawaz Jneid. Fawaz Jneid geniet nationale bekendheid door zijn optredens in de media. Aan de moskee is ook de prediker Jamal Ahajjaj (Abu Ismail) verbonden. Jamal Ahajjaj speelt een belangrijke rol in de verspreiding van het salafisme (zie paragraaf 3.4).

- *De Islamitische Stichting voor Opvoeding en Overdracht van Kennis (ISOOK)* in Tilburg is in 2000 met indirecte bemoeienis vanuit Saoedi-Arabië opgericht. Aan de stichting is een moskee verbonden. De belangrijkste imam en initiatiefnemer van de ISOOK is Ahmed Salam. Salam is vooral bekend geworden als de imam die op 20 november 2004 weigerde de voormalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (V&I), R. Verdonk, een hand te geven. Salam wordt in salafistische kringen beschouwd als een geleerde man. Hij heeft verschillende religieuze boeken op zijn naam staan.⁴⁸ De website van het Instituut voor Opvoeding en Educatie (zie 2.3 paragraaf) typeert Fawaz Jneid en Mahmoud Shershaby als de *leerlingen* van Salam.⁴⁹ Dit laatste betekent dat Salam waarschijnlijk de meest geleerde salafistische imam in Nederland is.

2.3 Overige salafistische organisaties

Naast bovengenoemde vier salafistische centra zijn er nog enkele andere organisaties die een salafistische signatuur hebben. Het gaat hierbij om de:

- *Stichting voor Islamitische Jongeren in Breda*, opgericht op 9 maart 1990 in Breda. In het pand van de stichting – die volgens het rapport *Saoedische invloeden in Nederland* van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) uit 2004 een duidelijke verwevenheid heeft met Al Waqf – worden naast gebedsdiensten ook conferenties en scholingsactiviteiten georganiseerd. Volgens eigen opgave had de stichting medio 2004 150 betalende leden.⁵⁰
- *Stichting Moslim Wereld Liga Nederland* in Tilburg, een afdeling van de Moslim Wereld Liga (MWL, in het Arabisch: Rabita al-Alam al-Islami). De MWL is in 1962 opgericht in Mekka in Saoedi-Arabië. MWL is de belangrijkste internationaal opererende islamitische ngo. Zij wordt geleid en gefinancierd vanuit Saoedi-Arabië.

48 Zie ook: Abdellilah Ljamaal, *Imams in tekst en context: Preken van moslims in Nederland*, 2004.

49 www.ivo.nl.

50 BN de Stem, *Radical moslims in Breda*, 12 juni 2004.

De organisatie is in verschillende landen vertegenwoordigd en heeft ondermeer als doel de salafistische islamopvatting te verspreiden.⁵¹ De Nederlandse afdeling is opgericht op 11 februari 2000. Opvallend is dat deze afdeling tot nu toe weinig van zich heeft laten horen.

- *Stichting MoslimJongeren Utrecht (SMJU)*, opgericht op 8 februari 2005. De stichting legt zich net als de andere grotere centra toe op vormings- en scholingsactiviteiten. Volgens de oprichters is de stichting opgericht met donaties en giften van Nederlandse moslims. Voor zover bekend is de SMJU opgericht zonder bemoeienis vanuit het buitenland.
- *Moskee Bouchta* in Tilburg. Deze moskee van de imam Bouchta hangt de apolitieke oriëntatie aan binnen het salafisme. De moskee concentreert zich *louter* op de orthodoxe islam en is naar binnengekeerd. Overigens noemt Fawaz Jneid in een interview met de Volkskrant de groep Bouchta ‘dwaallichten’.⁵² Volgens Jneid “is Bouchta niets, hij heeft geen kennis. Hij is de handlangers van de Saoedische geestelijk leider Rabeeh. Die zegt dat salafisten zich niet met de politiek mogen bemoeien”.

De moskee van imam Bouchta is in juni 2006 in het nieuws gekomen nadat zij een folder heeft uitgedeeld waarin op basis van fatwa's van islamitische geleerden zelfmoordaanslagen stellig worden verworpen. De folder was bedoeld om tegemoet te komen aan vragen van jongeren op dit punt en een tegenwicht te bieden aan de vele boodschappen op het internet waarin zelfmoordaanslagen met een beroep op de islam worden gelegitimeerd.

- *Instituut voor Opvoeding en Educatie (IOE)*, opgericht in oktober 2006 in Utrecht. Initiatiefnemer is de Tilburgse jongerenprediker Suhayb Salam, de zoon van Ahmed Salam van de ISOOK. Het instituut biedt de opleiding Basis Islamologie aan. Het betreft hier een driejarige salafistisch georiënteerde Nederlandstalige opleiding over de islamitische geloofsleer en islamitisch recht. Sinds februari 2007 wordt deze driejarige opleiding ook in Amsterdam aangeboden. Het IOE is van plan om genoemde opleiding eveneens in Den Haag aan te bieden. Volgens de website

⁵¹ AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

⁵² De Volkskrant, *Salafisme: compromisloos en rechtlijnig, maar 'niet gevaarlijk'*, 5 juli 2005.

van het IOE voorziet het instituut in een behoefte, omdat er in Nederland geen betrouwbare islamitische opleidingsinstituten zijn.⁵³

- *Al-Haramain Humanitarian Aid Amsterdam*, het Nederlandse 'filiaal' van de inmiddels ontbonden internationaal opererende missie-organisatie Al Haramain. Deze ngo had tot doel het salafisme wereldwijd te verspreiden. Het Nederlandse 'filiaal' is opgericht op 19 oktober 1995 en was tot begin 2004 formeel gevestigd op het adres van de Stichting El-Tawheed in Amsterdam. Uit gegevens van de Kamer van Koophandel blijkt dat de Amsterdamse vestiging uit het Handelsregister is uitgeschreven en per 18 juli 2006 is ontbonden.

Naast de eerder genoemde organisaties zijn er enkele tientallen andere (moskee-) organisaties die onder toenemende invloed staan van de vier grote centra (zie ook paragraaf 3.4). Het gaat te ver om in dit rapport een volledig overzicht te geven van deze (moskee-)organisaties. Hier wordt dan ook volstaan met het noemen van de moskeeën waar de beïnvloeding op dit moment sterk aanwezig is. Dit zijn de *Al-Muwahiddien-moskee* in Ede en de *Al-Islam-moskee* in Roermond.

2.4 De vier salafistische centra nader belicht

2.4.1 *Signatuur*

Zoals in hoofdstuk twee is aangegeven propageren salafisten een zo absoluut mogelijke 'zuivere islam' zoals die ten tijde van de profeet Mohammed en door de vier rechtgeleide kalifen in de eerste eeuwen na Mohammed is beleden. Dit uitgangspunt vinden we ook terug bij de vier centra in Nederland. Zo wil de El-Tawheed volgens haar website "terugkeren naar de Qoraan en de betrouwbare Soennah en deze te volgen, zoals (...) de metgezellen van de profeet Mohammed (...) deze in de praktijk brachten." De As-Soennah wil volgens haar website "mensen uitnodigen naar de Koran en de Soennah van de Profeet, zoals deze geïnterpreteerd werden door de as-Salaf as-Saalih (de Oprechte Voorgangers) die tot de drie beste generaties behoorden die ooit hebben bestaan en die door de Profeet zijn geprezen." In de woorden van Fawaz Jneid: "Wat wij proberen in de moderne samenleving, is een generatie te vormen die bijna identiek is aan die van de profeet."⁵⁴ De andere twee moskeeën en imams gebruiken gelijksoortige bewoordingen.

⁵³ www.ivoe.nl.

⁵⁴ De Volkskrant, *Salafisme: compromisloos en rechtlijnig, maar 'niet gevaarlijk'*, 5 juli 2005.

2.4.2 Bezoekers

In tegenstelling tot de meeste andere moskeeën in Nederland hebben de salafistische moskeeën een multinationale achterban. Zo bezoeken moslims uit Noord-Afrika, de Hoorn van Afrika, Pakistan, Afghanistan, Turkije, het Midden Oosten en autochtonen de moskeeën. Marokkanen vormen de dominante groep binnen de moskeeën. Voor de As- Soennah en de Al-Fourkaan geldt dat zij door Marokkanen zijn opgericht. Gaandeweg hebben zij een meer multinationale achterban gekregen. De El-Tawheed is opgericht door Egyptenaren (waaronder de huidige voorzitter en hoofdimam Mahmoud Shershaby) en de ISOOK door een Syriër (Ahmed Salam).

De vier moskeeën worden druk bezocht. Vooral de vrijdaggebeden trekken honderden gelovigen aan. De moskeeën worden bezocht door zowel mannen als vrouwen. Vooral onder jongeren zijn de moskeeën populair.

2.4.3 Activiteiten

De salafistische centra zijn meer dan alleen gebedshuizen. Zij organiseren in de moskeeën scholingsactiviteiten (zoals Koran- en taallessen) en lezingen over de islam. Ook organiseren zij jaarlijks terugkerende meerdaagse conferenties (dawra's) waar honderden bezoekers op afkomen, uit binnen- en buitenland. Voor deze dawra's worden ook sprekers uit het buitenland uitgenodigd. Verder is in de moskeeën winkelruimte waar allerlei producten worden aangeboden (zoals boeken en audiocassettes).

Drie van de vier moskeeën beheren een eigen website. De websites worden ook gebruikt om meningen van de moskeeën naar buiten kenbaar te maken. Het adres van de Stichting El Tawheed is www.eltawheed.nl. Deze stichting geeft ook het periodiek *Maandblad El-Tawheed* uit. De As-Soennah beheert de website: www.al-yaqeen.com. De ISOOK beheert de websites www.al-basair.com/www.isook.nl (die momenteel niet operationeel zijn). Al Waqf heeft geen website die specifiek op Nederland is gericht.

2.4.4 Oriëntatie binnen het salafisme

We hebben in hoofdstuk twee gezien dat het moderne salafisme drie belangrijke facties kent: een apolitieke factie, een politieke factie en een jihadistische factie. Tot welke facties kunnen we de vier belangrijkste salafistische centra in Nederland rekenen? Deze vraag laat zich niet makkelijk beantwoorden. In de praktijk is de scheidslijn tussen de facties namelijk niet altijd scherp te trekken. De drie facties kunnen één moskee bezoeken. Ook zijn er *mainstream* gelovigen die meer om praktische redenen

de moskeeën bezoeken, bijvoorbeeld omdat de moskee in de buurt ligt. Ondanks de heterogeniteit van de bezoekerspopulatie zullen we in het hiernavolgende proberen de oriëntatie van de moskeeën nader te duiden door te kijken naar de achtergronden van de belangrijkste imams en/of de besturen.

Apolitieke oriëntatie

De leiding van Al Waqf in Eindhoven en de Al-Fourkaan-moskee beroepen zich officieel op de religieuze leiders die verbonden zijn aan de Saoedische overheid. Het voorgaande betekent dat we Al Waqf het beste kunnen plaatsen onder de apolitieke factie. Ook het gegeven dat Al Waqf geen deel uit maakt van de politiek georiënteerde *Stichting Islamitisch Comité voor Ahl-Soennah in Nederland* (zie onder paragraaf 2.4.5), zou een aanwijzing kunnen zijn dat de stichting een apolitieke oriëntatie heeft. Het voorgaande neemt echter niet weg dat de moskee contacten onderhoudt met predikers die kritisch staan tegenover het Saoedische koningshuis. In het verleden is er in de moskee zelfs sprake geweest van voedingsbodem voor rekrutering voor de gewelddadige jihad (zie ook paragraaf 3.5.1).⁵⁵ Over de oriëntatie van Al Waqf kunnen dan ook geen eensluidende uitspraken gedaan worden.

Politieke oriëntatie

In Nederland is de politieke oriëntatie binnen het salafisme dominant. De belangrijkste imams van de ISOOK, de El-Tawheed en de As-Soennah vertegenwoordigen de politieke factie binnen het salafisme. Fawaz Jneid, Ahmed Salam en Mahmoud Shershaby waren in hun geboorteland betrokken bij de Moslimbroederschap.⁵⁶ Zij zijn hun land ontvlucht om aan vervolging in eigen land te ontkomen vanwege hun politieke activiteiten. Jneid is in 1992 naar Nederland gekomen waar hij spoedig in contact is gekomen met de As-Soennah-moskee. Salam is in 1989 naar Nederland gekomen waar hij als imam bij de Al-Fourkaan in Eindhoven werd aangesteld. In 2000 heeft hij dan de ISOOK opgericht.

Voor de politiek georiënteerde imams is de islam holistisch. Hierover zegt Fawaz Jneid in 2005 in de Volkskrant: “De islam is volledig, omvat alle zaken, heeft te maken met de politiek, met economie, met maatschappelijke kwesties. Zo was het ten tijde van de profeet. De zuivere islam is het enige geloof dat een antwoord heeft op alle vraagstukken”.⁵⁷

⁵⁵ www.rechtspraak.nl, LJ Nummers AZ1373 en AZ1371.

⁵⁶ Siem Eikelenboom, *Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*, 2004.

⁵⁷ De Volkskrant, *Salafisme: compromisloos en rechtlijnig, maar 'niet gevaarlijk'*, 5 juli 2005.

Jihadistische oriëntatie

In Nederland zijn geen moskeeën die de jihadistische variant van het salafisme uitdragen. De in dit hoofdstuk besproken moskeeën nemen publiekelijk afstand van de jihadististen (zie ook paragraaf 3.5).

2.4.5 Onderlinge samenwerking

De politiek georiënteerde salafistische imams Shershaby, Salam en Jneid maken deel uit van de op 26 maart 2001 opgerichte *Stichting Islamitisch Comité voor Ahl-Soennah in Europa*. Salam is voorzitter. Het comité richt zich primair op verspreiding van het salafisme. Genoemde imams zijn op ideologisch en institutioneel vlak sterk aan Saoedi-Arabië verbonden.⁵⁸

Het Nederlandse comité maakt weer deel uit van een Europees netwerk van politiek georiënteerde salafistische predikers. De salafistische imams in Nederland worden uitgenodigd voor conferenties en bijeenkomsten in andere Europese landen en geven er soms ook lezingen. Deze salafistische netwerken in Europa zouden worden aangestuurd door de Syriër Adnan Ibn Muhammed Al-Arour, die woonachtig is in Saoedi-Arabië.

Opvallend aan de infrastructuur van het politiek georiënteerde salafisme in Nederland is de Syrië-connectie. Twee van de prominente imams (Jneid en Salam) hebben een Syrische achtergrond. Dit geldt ook voor de eerder aangehaalde Al-Arour.

2.4.6 Nadruk op da'wa

De vier centra leggen de nadruk op da'wa, met als doel moslims te herislamiseren. De nadruk op da'wa ontleent de (a)politieke centra aan de zogenaamde Mekka-periode van de profeet Mohammed. Voor deze periode geldt dat de profeet vanuit pragmatische overwegingen – de moslims vormden in genoemde periode een minderheidsgroepering – af zag van het gebruik van geweld om de islam te verspreiden om zo repressie te voorkomen. De profeet en zijn volgelingen concentreerden zich op da'wa. Het afzien van geweld door de (a)politieke salafisten moet dan ook niet gezien worden als een principiële afwijzing van geweld.

⁵⁸ Zie ook: AIVD, *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, 2007.

3. Reconstructie opkomst Saoedisch geïnspireerd salafisme in Nederland

In dit hoofdstuk zal een historische reconstructie worden gegeven van de opkomst van het salafisme in Nederland. De indeling in de verschillende perioden is niet absoluut. Het gaat hooguit om een indicatie bedoeld om de ontwikkelingen enigermate overzichtelijk te maken.

3.1 In stilte werken aan infrastructuur (1986-2001)

Zoals uit hoofdstuk twee blijkt, is het eerste salafistische centrum in 1986 opgericht. In de daarop volgende jaren zijn de andere centra erbij gekomen. Achteraf gezien kunnen we stellen dat de salafistische beweging (en daarmee dus de radicale islam) in Nederland onopgemerkt heeft kunnen werken aan het bouwen van een infrastructuur. In het veel geraadpleegde boek van Nico Landman uit 1992, getiteld *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de islam in Nederland*, komt het woord salafisme niet eens voor. Ook worden in het boek geen imams dan wel moskeeën besproken die onderwerp zijn in dit rapport.⁵⁹

Vier jaar na het verschijnen van het boek van Landman, in oktober 1996, verschijnt het artikel *De imams creëren hun eigen Marokkaanse Staphorst* in *Vrij Nederland*. Dit artikel kan beschouwd worden als één van de eerste artikelen die de problematiek van de radicale islam in Nederland hebben aangekaart. Verschillende thema's die in het artikel worden besproken, zoals de botsing tussen de vrijheid van godsdienst en het grondwettelijk recht op gelijke behandeling, zijn nog steeds actueel. Ook in dit artikel komen geen namen van moskeeën en/of imams voor die later bepalend zouden zijn voor het salafisme in Nederland.

In 1998 verschijnt dan het eerste rapport waar melding wordt gemaakt van een stichting die een cruciale rol heeft gespeeld bij de verspreiding van het salafisme in Nederland. In haar rapport *De politieke Islam in Nederland* van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), de voorloper van de AIVD, staat dat de Stichting Al Waqf

⁵⁹ Wel stipte Landman een nieuwe stroming aan onder Marokkaanse (vooral jongere) moslims die hij 'op integratie gericht islamisme' noemde. De auteur sloot een groei van deze stroming niet uit voorzover deze islamisten de flexibiliteit opbrengen om voor de Nederlandse context nieuwe doelen en strategieën te formuleren. Voor de meer radicale uitingsvormen van islamistische ideologieën onder Marokkanen zag Landman geen toekomst in Nederland.

financiële ondersteuning verleent aan islamitische basisscholen.⁶⁰ In het BVD-rapport *De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs* van begin 2002 wordt wederom ingegaan op deze financiële ondersteuning. Deze nota meldt overigens dat het Saoedisch geïnspireerd salafisme⁶¹ in Nederland weinig weerklank vindt onder Nederlandse moslims. Volgens het rapport was op dat moment de invloed van de stichting sinds medio jaren negentig zelfs afgenomen.

3.2 Salafistische moskeeën in het vizier (2002)

In de periode 1986-2001 hebben de salafistische moskeeën in alle rust hun infrastructuur in Nederland kunnen bouwen. Aan deze rust kwam in 2002 een abrupt einde. In dat jaar hebben zich ontwikkelingen voorgedaan die de salafistische moskeeën in de aandacht plaatsten. In deze paragraaf worden deze ontwikkelingen op hoofdlijnen beschreven.

3.2.1 Kashmir-zaak

Het jaar 2002 begon met de dramatische dood van twee jonge Marokkaanse Nederlanders in het Indiase deelstaat Kashmir. In de vroege ochtend van zondag 13 januari 2002 vonden Khalid el Hasnoui en Ahmed el Bakiouli, die beiden in Nederland zijn opgegroeid, de dood bij een grenspost in Srinagar. Tot op heden is niet duidelijk onder welke omstandigheden de jongens om het leven zijn gekomen en waarom de jongens naar India zijn afgereisd. Vast staat wel dat het tweetal in Nederland is gerekruteerd voor de gewelddadige jihad.⁶² Door de dood van de jongens kwam de Al-Fourkaan-moskee volop in de schijnwerpers te staan. De jongens bleken niet alleen regelmatig de moskee te bezoeken, maar zij bleken eveneens in contact te staan met rekruteurs die in de moskee actief waren.⁶³ De moskee zou voortaan bekend komen te staan als een centrum dat een rol speelt bij de radicalisering van met name jonge moslims in Nederland.

60 AIVD, *De politieke islam in Nederland*, 1998.

61 Het rapport spreekt trouwens van wahhabisme en de 'zuivere geloofsleer' en niet van salafisme.

62 BVD, *Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 2001, 2002*.

63 Siem Eikelenboom, *Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*, 2004. Zie ook: AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

3.2.2 *Islamitisch onderwijs*

Op 21 december 2001 en 18 februari 2002 besteedt het televisieprogramma NOVA aandacht aan de invloed van de Stichting Al Waqf op enkele islamitische basisscholen.⁶⁴ NOVA vestigt de aandacht op een godsdienstlesboek dat Al Waqf aan enkele islamitische basisscholen heeft verstrekt. Dit leerboek, dat de salafistische geloofsleer als uitgangspunt heeft, bevat passages die te typeren zijn als sterk anti-integratief en anti-democratisch. Het televisieprogramma brengt verder aan het licht dat de stichting enkele islamitische basisscholen financieel ondersteunt en ook personele invloed op de scholen heeft.

20 februari 2002, twee dagen na de NOVA-uitzending, publiceert de BVD het eerder aangehaalde rapport *De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*.⁶⁵ Dit rapport bevestigt in grote lijnen de bevindingen van NOVA. Volgens het BVD-onderzoek geeft Al Waqf financiële ondersteuning aan verschillende islamitische basisscholen. Tegelijkertijd merkt de dienst op dat in de praktijk de invloed van de stichting op de scholen wel grenzen kent, omdat de Nederlandse overheid salarissen en voorzieningen voor deze scholen financiert.

3.2.3 *Jihadisten bezoeken Al-Fourkaan-moskee*

In april en augustus 2002 worden dertien personen gearresteerd op verdenking van betrokkenheid bij voorbereiding van terroristische activiteiten. Een aantal van deze verdachten was reguliere bezoeker van de Al-Fourkaan-moskee. Vast staat dat zij zich in en om de moskee hebben toegelegd op rekruteringsactiviteiten.

3.2.4 *NOVA-preken*

Vier maanden na de uitzendingen over de invloed van Al Waqf op enkele islamitische basisscholen leiden twee uitzendingen van NOVA wederom tot grote maatschappelijke en politieke onrust. Op 13 en 14 juni bericht het televisieprogramma over preken die uitgesproken zijn in de As-Soennah-moskee in Den Haag en de El-Tawheed in Amsterdam.⁶⁶ Aan de preken – die in het geheim in de moskeeën zijn opgenomen – valt op dat religie, moraal en politiek door elkaar lopen. De preken maken helder

64 NOVA heeft Siem Eikelenboom vrijgemaakt om in 2002 en 2003 bijna fulltime onderzoek te doen naar moslimextremisme in Nederland. Dit onderzoek heeft niet alleen geleid tot primeurs voor NOVA maar ook tot het eerste boek over de radicale islam in Nederland (*Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*) in 2004.

65 BVD, *De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, 2002.

66 Zie ook: Siem Eikelenboom, *Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*, 2004.

dat de politieke islam nu ook de Nederlandse moskeeën bereikt heeft. De strekking van de salafistische boodschap die in de moskeeën wordt verkondigd, botst zonder meer met de democratische rechtsorde. De preken zijn uiterst anti-integratief, roepen op tot onverdraagzaamheid en isolationisme en zelfs tot afwijzing van wetten die op een democratische wijze tot stand zijn gekomen. Ook getuigen zij van een sterk anti-westers denkbeeld en roepen ze het beeld op van een islam die door 'vijanden van de islam' wordt bedreigd. Terugkeer naar de 'zuivere islam' is volgens de imams de oplossing voor de problemen. Na de uitzendingen zullen de salafistische moskeeën voortaan bekend komen te staan als de broedplaatsen bij uitstek voor radicalisering en extremisme.

Overheid oefent druk uit

De preken leiden tot veel commotie en een breed maatschappelijk debat over de beoordeling van de uitspraken. Politieke en ambtelijke bestuurders komen ook in actie. De toenmalige (demonstratieve) verantwoordelijke ministers Van Boxtel (Grote Steden- en Integratiebeleid en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) en Korthals (Justitie) sturen op 2 juli 2002 een brief aan de Tweede Kamer waarin staat dat de uitspraken van de imams strafrechtelijk getoetst zullen worden en dat, waar mogelijk, vreemdelingsrechtelijke maatregelen zullen worden genomen.⁶⁷ Ook staat in de brief dat burgemeesters en wethouders inmiddels gesprekken hebben gevoerd met betrokken moskeebesturen en/of imams, waarbij een duidelijk signaal is afgegeven over de grenzen van het toelaatbare in de Nederlandse samenleving. De imams en moskeebesturen waren volgens de brief ontvankelijk voor de argumenten die vanuit de gemeenten werden ingebracht. Alleen Fawaz Jneid persisteerde bij zijn (radicale) opvattingen. Opvallend is dat in de brief de preken van de salafistische imams vooralsnog als 'geïsoleerde gevallen' worden gezien.

Op 10 december 2002 brengt het Openbaar Ministerie het bericht naar buiten dat hij niet zal overgaan tot strafrechtelijke vervolging van de imams.⁶⁸ De betrokken officieren van justitie concluderen op grond van de geldende jurisprudentie dat de kans op een succesvolle vervolging bijzonder klein is. De uitlatingen zijn volgens het Openbaar Ministerie laakbaar, maar niet strafbaar. De imams roepen niet rechtstreeks op in Nederland of elders geweld te gebruiken. Ook zijn de uitlatingen niet concreet genoeg

67 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28 006, nr. 11.

68 Openbaar Ministerie, *Persbericht Geen strafvervolging tegen imams*, 10 december 2002.

om als uitlokking of opruiing te worden aangemerkt.

Met deze uitspraak kwam er een eind aan een bewogen jaar waarin de salafistische moskeeën plotseling volop in de aandacht kwamen te staan van de politiek, de samenleving en niet te vergeten de media. Zoals we in de volgende paragrafen zullen zien, betekende de uitspraak van het Openbaar Ministerie geenszins een einde aan de discussie over de plaats van de (radicale) islam in Nederland.

3.3 Salafistische moskeeën verder in het nauw (2003 en 2004)

In 2003 en 2004 gaat het maatschappelijke debat over radicale imams en moskeeën onverminderd door. De discussie spitst zich toe op financiering vanuit Saoedi-Arabië van radicale imams en moskeeën en de wettelijke mogelijkheden radicale moskeeën te sluiten en radicale imams uit te zetten. Met de moord op Theo van Gogh op 2 november 2004 bereikt de maatschappelijke en politieke druk op de moskeeën een hoogtepunt.

3.3.1 Financiering Saoedi-Arabië ter discussie

Financiering vanuit Saoedi-Arabië kwam reeds in februari 2002 aan het licht in het rapport van de BVD over het islamitische onderwijs. Daarna zijn verschillende vragen gesteld over de aard van deze financiering. Wat is de omvang van de financiering? Wie zit achter de financiering? Wordt met de financiering getracht invloed te winnen? En natuurlijk de vraag of de financiële stromen vanuit Saoedi-Arabië leiden tot radicalisme en mogelijk zelfs tot terrorisme in Nederland?

Op 31 december 2002 antwoorden de ministers van Buitenlandse Zaken en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op Kamervragen van parlementslid G. Wilders over financiering vanuit Saoedi-Arabië dat salafistische moskeeën in Nederland inderdaad geld ontvangen vanuit Saoedi-Arabië.⁶⁹ De ministers bevestigen de financiële relaties tussen de Stichting Al Waqf in Eindhoven en haar hoofdkwartier in Saoedi-Arabië en de Stichting El-Tawheed in Amsterdam en Al Haramain in Saoedi-Arabië.

Op 5 februari 2004 vindt in de Tweede Kamer een debat plaats over de financiering van Nederlandse imams en moskeeën vanuit Saoedi-Arabië. Tijdens dit debat neemt de Kamer een motie aan – ingediend door VVD-parlementslid Wilders – waarin de

69 Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 520.

regering wordt verzocht spoed te maken met een AIVD-onderzoek naar Saoedische invloeden in Nederland. Dit rapport verschijnt op 9 juni 2004.⁷⁰ In het rapport worden stichtingen – die reeds zijn vermeld in hoofdstuk twee van dit rapport – genoemd die (financiële) steun hebben ontvangen vanuit Saoedi-Arabië. In de desbetreffende moskeeën zijn volgens de AIVD jarenlang radicale (sterk anti-integratieve) opvattingen uitgedragen. Hoewel in de moskeeën niet openlijk is opgeroepen tot jihad, hebben de preken wel een jihadistische inslag. Het rapport meldt vervolgens dat de Saoedische ambassadeur in Den Haag heeft aangegeven dat een vijftal in Nederland actieve imams via de Saoedische ambassade een toelage ontvangt vanuit Saoedi-Arabië. Namen van imams worden in de nota niet genoemd.

3.3.2 *Discussie over sluiting moskeeën en uitzetting imams*

Op 18 juni 2002, enkele dagen na de uitzendingen van NOVA over de preken van de imams, worden in de Tweede Kamer tijdens het Vragenuur vragen gesteld over een mogelijke tijdelijke sluiting van moskeeën. De roep om sluiting van moskeeën zou in 2003 en 2004 alleen maar luider worden. De verschillende kabinetten hebben vanaf het begin echter zeer terughoudend gereageerd op dergelijke oproepen. In antwoord op vragen tijdens het eerder bedoelde Vragenuur antwoordden de toenmalige (demissionair) verantwoordelijke ministers Van Boxtel en Korthals in de eerder genoemde brief van 2 juli 2002:

“Het enkele feit dat er schokkende of kwetsende uitslatingen in een voor de godsdienstuitoefening bestemd gebouw worden gedaan, rechtvaardigt in elk geval niet dat tot sluiting van dat gebouw kan worden overgegaan.”⁷¹

Het kabinet Balkenende I, dat op 22 juli 2002 aantrad, en de daarop volgende kabinetten zouden deze lijn vasthouden.⁷² De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, die vastgelegd zijn in artikel 6 van de Grondwet, maakt sluiting van moskeeën een zeer moeilijke en gevoelige zaak.

3.3.3 *Leiden seminars van Al Waqf tot terrorisme?*

Al Waqf komt in 2003 en 2004 wederom herhaaldelijk negatief in het nieuws. Vooral een artikel in de *Wall Street Journal* van 15 april 2003 zorgt voor de nodige beroering. In dit

70 AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

71 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28 006, nr. 11.

72 Zie: Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 27925, nr. 91. Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 1269.

artikel staat dat verschillende leden van islamistische netwerken in het verleden hebben deelgenomen aan door Al Waqf georganiseerde seminars. In een brief aan de Tweede Kamer van 25 april 2003 stelt het kabinet dat dit niet kan worden uitgesloten.⁷³ Het kabinet is het echter niet eens met de veronderstelling – die in de NOVA-uitzending van 23 april 2003 geuit werd – dat deelname aan seminars van Al Waqf “met een zekere onvermijdelijkheid leidt tot directe betrokkenheid bij de gewelddadige jihad of terrorisme”.⁷⁴ Dat causaal verband is volgens het kabinet niet gerechtvaardigd. In juni 2003 en augustus 2004 stelt parlementslid J. Eerdmans van de LPF wederom vragen over dezelfde zaak. Ook dan weer antwoordt het kabinet dat er geen bewijs is dat bedoelde seminars direct opleiden voor de gewelddadige jihad.⁷⁵

3.3.4 *Jihadist vermoordt Theo van Gogh*

In de vroege ochtend van 2 november 2004 wordt opiniemaker en cineast Theo van Gogh vermoord door Mohammed Bouyeri, aanhanger van de gewelddadige jihad. Daarmee is de eerste geweldsdaad in naam van de islam in Nederland een feit. Een schok gaat door Nederland. Niet eerder in het naoorlogse Nederland zijn de etnische spanningen in de samenleving zo sterk voelbaar als in de weken na de moord. Vier weken lang is het land het toneel van interetnische incidenten.

Als op 10 november 2004 de politie een pand in het Haagse Laakkwartier binnenvalt waar zich twee prominente leden van het Hofstadnetwerk (Jason W. en Ismail A.) hebben verschanst, wordt er een handgranaat naar het arrestatieteam gegoid. Drie agenten raken gewond. Een urenlange belegering van het pand volgt. Beelden van deze belegering gaan de wereld over en bevestigen het beeld van een land in crisis.

Als bekend wordt dat Bouyeri een bezoeker was van de El-Tawheed-moskee in Amsterdam en dat hij in deze moskee geradicaliseerd zou zijn, bereikt de maatschappelijke en politieke druk op de salafistische moskeeën een climax. Vanuit de Tweede Kamer neemt de politieke druk toe om de El-Tawheed – en andere salafistische moskeeën – te sluiten en radicale imams het land uit te zetten. Het Openbaar Ministerie kondigt aan dat zij gaat onderzoeken of stichtingen die in verband kunnen worden gebracht met terroristische activiteiten op civiel-rechtelijke gronden kunnen worden ontbonden.

⁷³ Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 27925, nr. 91.

⁷⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 27925, nr. 91.

⁷⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 1461. Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, nr. 78.

3.4 Uitbreiding salafistische invloed ondanks druk (vanaf 2005)

3.4.1 *Salafisme breidt zich uit*

De maatschappelijke en politieke druk op de salafistische centra heeft niet geleid tot een indamming van het salafistische gedachtegoed in Nederland. Integendeel, vanaf begin 2005 is de ideologische beïnvloeding vanuit de salafistische centra sterk toegenomen.⁷⁶ Vanuit de vier centra worden op ten minste dertig voornamelijk Marokkaanse moskeeën en/of jongerencentra – in wisselende frequentie – lezingen over diverse aspecten van de salafistische leer (dogmatiek, ethiek en recht) georganiseerd.⁷⁷ Het aantal locaties, lezingen en actieve predikers is tussen 2005 en de eerste helft van 2007 op zijn minst verdubbeld. Een nieuwe generatie rondreizende (jongeren-)predikers speelt een hoofdrol bij de verspreiding van de salafistische da'wa (zie 3.4.2). Pogingen tot salafistische beïnvloeding lijken met name succesvol te zijn in moskeeën waar sprake is van een zwak bestuur (vaak van de eerste generatie immigranten).⁷⁸ Ook zijn er signalen dat de salafistische boodschap onder Turken steeds meer aanslaat.⁷⁹

Naast deze ideologische beïnvloeding proberen salafistische krachten ook gematigde (vooral Marokkaanse) moskeeën daadwerkelijk over te nemen.⁸⁰ Salafisten deïnen er niet voor terug om tweedracht binnen moskeeën te zaaien. Er zijn zelfs gevallen bekend waarbij niet-salafistische imams uit moskeeën zijn verdreven, waarna salafistische imams deze rol hebben overgenomen.

Deze ontwikkelingen in Nederland vertonen grote overeenkomsten met die in Frankrijk. Daar hanteren de salafisten volgens de bekende islamkenner Samir Amghar (2005) de strategie van *parasitage* om verbreiding van hun geloofsovertuiging te bewerkstelligen.⁸¹ Met *parasitage* wordt bedoeld dat een groep salafisten besluit een moskee of een islamitisch cultureel centrum te frequenteren. Wanneer deze groep zich sterk genoeg voelt, doet zij een greep naar de macht door het bestuur en de imam te vervangen. In Frankrijk zijn reeds verschillende moskeeën via deze strategie in handen gevallen van salafisten.

76 NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2006.

77 AIVD, *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, 2007.

78 NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2006.

79 Zie ook: Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, 29 754, nr. 87.

80 NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2006. AIVD, Jaarverslag 2006, 2007.

81 Samir Amghar, *Ideologies minoritaires de l'islam de France: salafistes et ahabashes*, 2005.

3.4.2 Een nieuwe generatie jongerenpredikers komt in beeld

Eerder is naar voren gekomen dat een nieuwe generatie jongerenpredikers een belangrijke rol speelt in de verspreiding van de salafistische da'wa. Een aantal verschillen tussen de eerste en tweede generatie predikers valt op.⁸² Waar de eerste generatie predikers op latere leeftijd vanuit het Midden-Oosten naar Nederland is gekomen, hebben de predikers van de tweede generatie vooral een Marokkaanse achtergrond en zijn zij in Nederland geboren dan wel opgegroeid. Zij hebben dus dezelfde achtergrond als hun belangrijkste doelgroep: moslimjongeren met een Marokkaanse achtergrond. Ook heeft de tweede generatie predikers, in tegenstelling tot de eerste generatie, dezelfde sociaal-culturele achtergrond als de moslimjongeren in Nederland. Juist door deze overeenkomsten vinden de predikers van de tweede generatie aansluiting bij de belevingswereld van de moslimjongeren (zie ook 6.1.1).

3.4.3 Initiatieven tot institutionalisering salafistische da'wa

Naast het aanbod van lezingen lijkt er ook steeds meer sprake te zijn van institutionalisering van het islamitisch theologisch onderwijs vanuit salafistische hoek. Vooral de activiteiten van de Tilburgse prediker Suhayb Salam, één van de populairste rondreizende salafistische jongerenpredikers in Nederland, vallen hierbij op. Hij is de initiatiefnemer van het salafistisch georiënteerde *Instituut voor Opvoeding en Educatie* (IOE) dat eind oktober 2006 in Utrecht van start is gegaan (zie ook paragraaf 2.3). Doel van dit instituut is niet alleen om de studenten te onderwijzen in de 'juiste' kennis, maar hen ook op te leiden om de oproep (da'wa) tot de islam op correcte wijze te kunnen uitvoeren.⁸³ Het IOE werkt nauw samen met de ISOOK en de As-Soennah-moskee. Na voltooiing van de opleiding 'Basis Islamologie', kan de student ervoor kiezen het leerjaar 'Praktische vorming' te volgen. In dit jaar kan de student zijn bevoegdheid verkrijgen tot het geven van islamitische lezingen. Het voorgaande betekent dat het IOE op weg is het eerste instituut in Nederland te worden dat salafistische predikers opleidt. Door de initiatieven vanuit salafistische hoek om predikers op te leiden, ligt het voor de hand dat op termijn het aantal salafistische predikers zal toenemen (thans zijn er minimaal twintig salafistische jongerenpredikers actief in Nederland⁸⁴).

82 AIVD, *Radical dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, 2007.

83 www.ivoe.nl.

84 zie ook: www.al-yaqeen.nl.

3.4.4 Professionalisering van salafistische da'wa

Achter de verbreiding van het salafistische gedachtegoed gaat een sterk toegenomen professionalisering van de da'wa schuil. De salafisten beschikken over de wil, de middelen en de capaciteit om uitvoering te geven aan hun sterke missiedrang. Hierbij valt op dat de centra ook steeds meer proberen de krachten te bundelen. Een goed voorbeeld hiervan is de zogenaamde 'lezingenlijn', waartoe enkele jonge salafistische predikers in 2006 het initiatief hebben genomen. Via deze lezingenlijn kunnen gelovigen in contact treden met salafistische predikers en om een lezing verzoeken. De lezingen hebben een groot bereik. Zo heeft Suhayb Salam op 17 oktober 2006 een lezing verzorgd op de Technische Universiteit in Eindhoven voor ruim 40 geïnteresseerden.⁸⁵ Juist door deze toegenomen organisatiegraad kunnen de centra voldoen aan de grote vraag naar kennis over de (radicale) islam.

Opvallend is dat de salafisten transparant zijn over hun ambities de da'wa in Nederland te verspreiden. Zo is de 'salafistische agenda' vrij op internet te raadplegen. Deze agenda geeft niet alleen aan in welke plaats een lezing zal worden verzorgd, maar geeft veelal ook de locatie aan waar de lezing verzorgd zal worden, het onderwerp en de doelgroep van de lezingen, en de naam van de prediker. De lezingen worden verzorgd door zowel mannen als vrouwen. Tijdens de lezingen geldt een strikte scheiding van de sexen. Ook worden lezingen verzorgd waarvoor alleen mannen ('broeders') dan wel vrouwen ('zusters') worden uitgenodigd.

3.4.5 Taal als strategisch middel

Salafisten richten zich primair op jongeren, en dan met name op de tweede en derde generatie Marokkaanse jongeren. Opvallend is dat zij steeds meer 'taal' als instrument gebruiken om jongeren te interesseren voor hun boodschap.⁸⁶ Hoewel salafisten weinig integratiegezind zijn, verzorgden zij wel als eerste lezingen in het Nederlands. Dit in tegenstelling tot veel van de meer *mainstream* moskeeën. Door Nederlandstalige lezingen te verzorgen hebben salafisten ingespeeld op een groeiende behoefte naar kennis over de islam onder moslimjongeren, die de Arabische taal veelal niet machtig zijn. Met het gebruik van de Nederlandse taal hebben de salafisten de deuren naar hun moskeeën voor deze jongeren dan ook nadrukkelijk opengezet.

85 www.tue.nl. Brabants Dagblad, *Studenten gescheiden voor moslimlezing*, 16 november 2006.

86 NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2006.

Naast het gebruik van de Nederlandse taal komen er steeds meer signalen dat deze *taalstrategie* ook op andere doelgroepen wordt toegepast.⁸⁷ Zo richt de As-Soennah-moskee in Den Haag zich in toenemende mate op de Turkse moskeebezoekers. Er worden in de moskee nu ook islamlessen in het Turks gehouden in de hoop dat de salafistische boodschap bij de Turkse moslims aanslaat. Ook worden er vanuit salafistische hoek lezingen georganiseerd in het Berbers – de taal dat de meeste Marokkaanse Nederlanders spreken.

3.5 Externe druk leidt tot matiging (vanaf 2005)

3.5.1 Overheid toont daadkracht

Ondanks de maatschappelijke en politieke druk heeft de overheid geen moskeeën gesloten. Dat betekent niet dat de overheid op andere terreinen geen actie heeft genomen om excessen van het salafisme tegen te gaan (zoals prediking van haat en intolerantie). Zowel op lokaal als op nationaal niveau zijn initiatieven genomen: burgemeesters hebben stevige gesprekken gehad met imams en/of besturen; preken zijn strafrechtelijk getoetst; het Openbaar Ministerie heeft geprobeerd via de rechter stichtingen te ontbinden etc.

Het meest in het oog springend zijn de vreemdelingsrechtelijke procedures die de voormalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, R. Verdonk, in gang heeft gezet om radicale imams het land uit te zetten. Zo heeft de minister op 21 februari 2005 drie imams van de Al-Fourkaan-moskee op basis van ambtsberichten van de AIVD bestempeld als een gevaar voor de nationale veiligheid en tot ongewenst vreemdeling verklaard. De imams hebben zich volgens de AIVD onvoldoende tweemaal gesteld tegen rekruteringspraktijken in de moskee. Inmiddels heeft de Raad van State eind april 2007 in een uitspraak bepaald dat een van drie imams terecht ongewenst is verklaard vanwege gevaar voor de nationale veiligheid.⁸⁸ Zijn ongewenstverklaring, die tien jaar geldig blijft, is met de uitspraak van de Raad van State onherroepelijk geworden. Verder heeft de rechtbank van Zwolle begin oktober 2007 bepaald dat ook een tweede imam terecht ongewenst is verklaard vanwege gevaar voor de nationale veiligheid.⁸⁹ Een derde imam heeft geen bezwaar aangetekend en is vrijwillig uit Nederland vertrokken.

⁸⁷ NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* 8, april 2007. www.al-yaqeen.com.

⁸⁸ ANP, 27 april 2007.

⁸⁹ ANP, *Ook tweede Eindhovense imam terecht uitgezet*, 10 oktober 2007.

3.5.2 *Salafistische moskeeën matigen zich*

Reeds in juni 2004 constateerde de AIVD dat de salafistische moskeeën zich onder de constante externe druk in het openbaar hebben gematigd, meer bereid lijken te zijn rekruteurs te weren en zich meer open lijken te stellen voor hun (directe) omgeving.⁹⁰ Deze ontwikkeling komt na de moord op Van Gogh in november 2004 in een stroomversnelling. De salafistische moskeeën zien zich genoodzaakt publiekelijk afstand te nemen van jihadisten die in Nederland tot geweld willen overgaan.⁹¹ Zij erkennen ook steeds meer het probleem van radicalisering en rekrutering in eigen kring. Jneid heeft zelfs radicale moslima's uit de omgeving van het Hofstadnetwerk geadviseerd om met opsporingsdiensten samen te werken.⁹²

3.5.3 *Jihadisten verplaatsen werkterrein*

Juist door deze matiging en de constante aandacht voor de moskeeën lijken de jihadisten zich minder op hun gemak te voelen in de salafistische centra. Deze ontwikkeling – die eveneens reeds voor de moord op Van Gogh zichtbaar was⁹³ – heeft als gevolg dat jihadisten steeds meer buiten de moskee bij elkaar komen.⁹⁴ De doorradicalisering lijkt zich dan ook te verplaatsen naar huiskamerbijeenkomsten. Door deze ontwikkeling wordt het voor politie- en veiligheidsdiensten moeilijker om radicaliseringsprocessen tijdig te signaleren en te controleren.

3.6 **Beeld over salafistische centra wordt diffuser (2006-heden)**

Vooraf vanaf 2006 wordt het beeld over de salafistische moskeeën diffuser. Er ontstaan verschillende beelden die met elkaar lijken te concurreren. Deze en andere ontwikkelingen worden hieronder toegelicht.

3.6.1 *Het ontstaan van concurrerende beelden*

Vooraf in 2006 ontstaan steeds meer concurrerende beelden over het salafisme in Nederland.⁹⁵ Het reeds langer aanvaarde beeld is dat van moskeeën die een ideologie

90 AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

91 Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 29 754, nr. 66.

92 NRC Handelsblad, *Laveren tussen de wet en Allah*, september 2005.

93 AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, juni 2004.

94 NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 8*, april 2007. AIVD, Jaarverslag 2006, 2007.

95 Zie ook: NCTb, *Zesde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2007.

uitdragen, die op de langere termijn de democratische rechtsorde kan aantasten. Dit is een beeld dat vooral wordt geschetst door de nationale overheid. Gaandeweg is dit beeld diffuser geworden. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat de informatiebronnen diverser zijn geworden. Het beeld over het salafisme in Nederland is lange tijd sterk beïnvloed geweest door de AIVD. Het is deze dienst geweest die als eerste inzicht heeft gegeven in dit voor Nederland nieuwe fenomeen. De AIVD beziet echter het salafisme primair vanuit een veiligheidsoptiek. Vanaf 2004, en dan met name in 2006, verschijnen er publicaties van journalisten en onderzoeksbureaus die soms een ander licht werpen op de manifestatie van het salafisme in Nederland. Opvallend hierbij is dat de directe omgeving van de moskeeën de radicaliseringstendensen niet (altijd) feitelijk waarneemt. Op lokaal niveau is er zelfs steeds meer sprake van een geïntensiverde dialoog.⁹⁶ Ook de wetenschappelijke wereld heeft meer interesse voor het salafisme gekregen.

Een andere belangrijke oorzaak van het ontstaan van concurrerende beelden is dat de centra zelf steeds meer naar buiten treden om hun kant van het verhaal te laten horen. Zij proberen via persberichten, televisie en internet het publieke debat – en daarmee de beeldvorming – te beïnvloeden.⁹⁷ De moskeeën stellen niet alleen dat zij niets te maken hebben met radicalisme, maar dat ze zelfs een buffer vormen tegen terrorisme. Met het in beeld komen van een generatie jonge salafistische predikers en bestuurders is het de verwachting dat de salafistische krachten steeds beter in staat zullen zijn in te spelen op hun omgeving. De tweede generatie is immers beter op de hoogte van de spelregels van de Nederlandse rechtsstaat dan de eerste generatie predikers.

3.6.2 *Zelfvertrouwen salafisten neemt toe*

Na de moord op Van Gogh bestond bij de salafistische centra de vrees voor sluiting. Inmiddels lijkt het erop dat deze vrees plaats heeft gemaakt voor een herwonnen zelfvertrouwen. De toegenomen ideologische beïnvloeding zal hier aan hebben

96 Een voorbeeld van een dergelijke dialoog is de *Masterclass voor wethouders en ambtenaren over het salafisme* die heeft plaatsgevonden op 20 april 2007 en georganiseerd is door FORUM (het Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling). Een onderdeel van deze *Masterclass* was het bezoeken van de As-Soennah-moskee in Den Haag.

97 Een voorbeeld hiervan is het televisie-optreden van Ahmed Salam (maart 2007) bij *Pauw en Witteman*. Aanleiding van dit optreden waren berichten in de media over een kritisch onderhoud dat de burgemeester van Tilburg op 4 december 2006 heeft gehad met Salam. Tijdens dit overleg heeft de burgemeester aan de imam laten weten dat hij opvattingen verkondigt die strijdig zijn met de democratische rechtsorde en normen en waarden in de Nederlandse samenleving.

bijgedragen. Ook lijkt het erop dat de centra hebben leren omgaan met de constante externe druk en meer omgevingsbewust zijn geworden. We hebben hier boven gezien dat zij zelfs actief proberen het publieke debat te beïnvloeden.

3.6.3 *Signalen van aanpassing*

Hoewel salafistische krachten in Nederland tot nu toe eensgezind zijn geweest in hun afwijzing van integratie in de 'ongelovige' Nederlandse samenleving, zijn er ook steeds meer signalen die wijzen op vormen van deelname aan en interactie met deze samenleving. Zo heeft Fawaz Jneid van de As-Soennah-moskee in Den Haag opgeroepen om gebruik te maken van het stemrecht bij de Tweede Kamer-verkiezingen van 2006. Ook Ahmed Salam heeft geen bezwaar tegen politieke participatie van moslims in Nederland. Voorwaarde is dat "dit de belangen van moslims ten goede komt" en "het partijprogramma geen haat zaait".⁹⁸ Het participeren van moslims in de politiek zal volgens Salam de positie van moslims sterk verbeteren. De standpunten van Jneid en Salam zijn opmerkelijk, omdat – zoals we hebben gezien in hoofdstuk één – de salafistische geloofsleer het concept van democratie verwerpt. Wellicht dat de Moslimbroederschap-achtergrond van Jneid en Salam hier een rol speelt. De Moslimbroederschap staat niet afwijzend tegenover deelname aan verkiezingen.⁹⁹ Zo neemt in Egypte de (illegale) Moslimbroederschap met 'onafhankelijke kandidaten' deel aan de verkiezingen. Voorts valt ook op dat de centra gebruik maken van de middelen die de rechtsstaat hen biedt (zoals het in beroep gaan bij de rechter tegen beschikkingen van de overheid). Dit is opvallend, omdat vanuit de salafistische geloofsovertuiging de gelovige alleen mag gehoorzamen aan de wetten van God en niet aan de wetten die door mensen zijn gemaakt.

3.6.4 *Centra blijven punt van zorg*

Ondanks de geconstateerde publieke matiging en signalen van aanpassing blijven de salafistische centra vanuit de veiligheidsoptiek een punt van zorg. De salafistische grondbeginselen staan immers op gespannen voet met de fundamenteën van onze rechtsstaat. In zijn rapport *Radicale dawa in verandering* van 2007 schetst de AIVD

⁹⁸ Abdelilah Ljamal, *Imams in tekst en context: Preken van moslims in Nederland*, 2004.

⁹⁹ De strategie om via de parlementaire weg de stichting van een islamitische maatschappij na te streven wordt gelegitimeerd door terug te grijpen naar het concept van de shura, de vroeg-islamitische politieke praktijk van 'consultatie' (zie ook Roel Meijer, *Geweld en de islamitische beweging*, in: *Vreemde Verwanten? Overeenkomsten en verschillen tussen islam en christendom*, Paul van Tongeren en Gerrit Steunebrink (red.), 2003).

een somber beeld van de salafistische da'wa in Nederland.¹⁰⁰ Volgens de dienst is de salafistische da'wa momenteel in staat om de democratische rechtsorde gedeeltelijk te belemmeren voor met name moslims die niet salafistisch zijn of zich anderszins niet schikken naar de strenge leef- en gedragsregels van de salafisten. Ook stelt het rapport dat de (publieke) matiging waarover in dit rapport is bericht, niets meer is dan een façadepolitiek.

De minister van BZK heeft, mede namens de minister van Justitie en de minister voor Wonen Werken en Integratie (WWI), in een brief van 8 oktober 2007 aan de Tweede Kamer in hoofdlijnen uiteengezet welke aanpak zij voorstaat om excessen van het salafisme tegen te gaan.¹⁰¹ Deze aanpak kent drie sporen: 1) het verhogen van weerbaarheid tegen radicalisering, 2) het aanspreken van salafisten op onverdraagzame uitspraken dan wel gedragingen (confronteren en delegitimeren), en 3) handhavend optreden wanneer de wet wordt overtreden.

¹⁰⁰ AIVD, *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, 2007.

¹⁰¹ De brief (Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 29 754, nr. 106) is gelijktijdig met het AIVD-rapport *De radicale dawa in verandering* naar de Tweede Kamer verzonden.

4. Opkomst gewelddadige jihad in Nederland

4.1 Inleiding

Sinds de jaren negentig is er sprake van een evolutie van de jihadistische factie binnen het salafisme in Nederland. Op verschillende momenten kon een gewelddadige manifestatie van deze factie door overheidsingrijpen worden voorkomen. In dit verband springen vooral de diverse aanhoudingen in de loop der jaren in het oog.¹⁰² Daarnaast mag worden verondersteld dat ook de preventieve werking van de brede benadering ervoor heeft gezorgd dat een manifestatie van het gewelddadig jihadisme is voorkomen.¹⁰³ De brede benadering houdt in dat het bestrijden van terrorisme onlosmakelijk verbonden is met het vroegtijdig onderkennen en tegengaan van radicaliseringsprocessen.

In dit hoofdstuk zal de opkomst van de jihadistische factie binnen het salafisme in Nederland op hoofdlijnen worden gereconstrueerd.¹⁰⁴ Eerst zal stilgestaan worden bij het gebruik van het migratiekanaal door jihadisten. Vervolgens zal worden gezien hoe jihadisten moslimgemeenschappen in Nederland gingen beïnvloeden. Aansluitend zullen de opkomst van jihadistische ondersteuningsnetwerken en lokale jihadistische netwerken in perspectief worden geplaatst. Hierna komt de decentralisatie van het jihadisme tot op het niveau van het individu in beeld. Als meest recente ontwikkeling wordt vervolgens de kloof tussen intentie en potentie van lokale jihadistische netwerken geanalyseerd.

4.2 Jihadisten gebruiken migratiekanaal (vanaf begin jaren 90)

In het recente verleden, toen in veel West-Europese landen een ruimhartig asielbeleid werd gevoerd, was het voor jihadisten betrekkelijk eenvoudig om zich via het asielkanaal toegang te verschaffen tot een West-Europees land. Een belangrijk motief om asiel in West-Europa aan te vragen was het ontkomen aan vervolging in eigen land. Een andere groep jihadisten had oorlogservaring opgedaan in internationale (islamitische) conflicthaarden zoals Afghanistan en Bosnië, waarbij sprake was van een gepercipieerde strijd tegen moslims. Omdat zij vervolging in hun herkomstland vreesden, zijn

¹⁰² Siem Eikelenboom, *Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*, 2004. Zie ook diverse jaarverslagen AIVD.

¹⁰³ Rob de Wijk en Carla Relk, *Doelwit Europa. Complotten en aanslagen van moslimextremisten*, 2006.

¹⁰⁴ Ook hier geldt dat de indeling in de verschillende perioden niet absoluut is. Het gaat hooguit om een indicatie bedoeld om de ontwikkelingen enigermate overzichtelijk te maken.

sommigen van deze oorlogsveteranen na vertrek uit de conflicthaarden uitgeweken naar West-Europa, waar zij veelal door zijn gegaan met hun jihadistische activiteiten.¹⁰⁵

Ook in Nederland hebben jihadisten asiel aangevraagd en in sommige gevallen ook verworven. Andere jihadisten verdwenen na afwijzing van hun asielaanvraag in de illegaliteit. Weer anderen hebben zich illegaal in Nederland gevestigd en hebben ook nooit geprobeerd hun illegaal verblijf om te zetten in een legaal verblijf. In tegenstelling tot Frankrijk, Groot-Brittannië en Spanje behoorden de naar Nederland uitgeweken jihadisten in de regel niet tot vooraanstaande kringen van de jihadistische beweging in hun landen van herkomst. Gevolg is dat Nederland nauwelijks ideologen of geestelijke leiders heeft aangetrokken.

4.3 Jihadisten beïnvloeden moslimgemeenschappen (vanaf 1997)

De naar Nederland uitgeweken jihadisten zochten en vonden rond 1997 aansluiting bij de vanouds in Nederland gevestigde moslimgemeenschappen. De overeenkomsten in taal en culturele achtergronden van de uit Algerije, Egypte en Syrië afkomstige asielzoekers en met name de Marokkanen bood ruimte voor beïnvloeding binnen marges van deze bevolkingsgroepen. De in hoofdstuk twee bedoelde vier centra hebben deze aansluiting bespoedigd. Jihadisten die zich bezighielden met het propageren en ondersteunen van de internationale jihad in diverse conflicthaarden in de wereld, zochten aansluiting bij de vier centra en waren daar actief als leraar, rekruteur of fondsenwerver. De centra waren dan ook de ideale vind- en ontmoetingsplaats om contacten met de moslimbroeders aan te knopen. Via deze instituties kwamen de jihadisten in contact met jongeren van de tweede en derde generatie migranten, die voor een klein maar niet te veronachtzamen deel vatbaar bleken te zijn voor het radicale gedachtegoed.

4.4 Opkomst jihadistische ondersteuningsnetwerken (vanaf 1999)

De eerste jihadistische netwerken in Nederland manifesteerden zich rond 1999. Zij waren in eerste instantie gericht op het ondersteunen en faciliteren van de internationale jihad. Een deel van de leden van de ondersteuningsnetwerken is door diverse arrestatierondes tussen 2001 en 2003 aangehouden. Nederland zelf was in eerste instantie geen doelwit of onderwerp van aandacht van deze netwerken. De eerste jihadistische netwerken in Nederland waren vooral op het buitenland georiënteerd en richtten zich op de logistieke en financiële steun aan de jihadstrijd in het buitenland.

¹⁰⁵ Zie ook: AIVD, *Rekrutering voor de jihad in Nederland: van incident naar trend*, 2002.

Ideologie speelde een belangrijke rol in de activiteiten van de recent in Nederland gevestigde jihadistische netwerken. De eerste generatie jihadisten had diverse nationaliteiten en etnische achtergronden. De onderlinge samenhang werd verkregen door een politiek mobiliserende interpretatie van de islam en een radicale antiwesterse stellingname. Dit laatste werd medio jaren negentig mogelijk gemaakt door de eerste niet-gewelddadige salafistische structuren in Nederland. Overigens moet hier worden aangetekend dat de opkomst van het jihadisme niet los kan worden gezien van de activiteiten op het gebied van de da'wa.¹⁰⁶ Terwijl da'wa en jihad op zich los van elkaar kunnen staan, zijn er eveneens gevallen bekend waarin sprake was van een symbiose tussen da'wa en jihad.

4.5 Opkomst van lokale jihadistische netwerken (vanaf 2002)

Vanaf 2002 was er sprake van de opkomst van lokale jihadistische netwerken in Nederland, die ook in Nederland tot de jihad wilden overgaan.¹⁰⁷ Zij organiseerden eigen scholings- en vormingsaanbod buiten de vier centra om, bijvoorbeeld in huiskamers. Hiervoor werden eigen 'docenten' ingezet en werd een begin gemaakt met de ontwikkeling van de eerste Nederlandstalige jihadistische literatuur. Het gebruik van het internet in deze kringen heeft de processen van ontwikkeling en verspreiding van de jihadistische ideologie in de Nederlandse samenleving verder versneld. In het volgende hoofdstuk zal nader worden ingegaan op dit fenomeen.

De centrale rol van lokale terroristische netwerken is uitdrukking van een bredere trend. Netwerken zijn zowel nationaal als internationaal een steeds belangrijkere organisatievorm in moderne maatschappijen. Dit geldt ook voor terroristen en andere criminelen. Klassieke groeperingen met een typische leiderschapsstructuur lijken aan belang te hebben ingeboet. Het Hofstadnetwerk is het prototype van een lokaal Nederlands netwerk. Kenmerkend voor dit type netwerk is de lokale ontstaansgeschiedenis en lokale samenstelling. De term 'lokaal' betekent niet dat er geen relatie is met de gebeurtenissen in de wereld en dat de lokale context zou overheersen. Internationale jihadistische strijdtoneelen of de gepercipieerde onderdrukking van moslims in binnen- en buitenland trekken wel degelijk de aandacht van lokale netwerken: zij het als aanjager van radicalisering, zij het als *cause célèbre*, die een enkeling van een lokaal netwerk als strijder trekt. De betrokkenheid van een

¹⁰⁶ Zie ook: AIVD, *Van Da'wa tot Jihad*, 2004.

¹⁰⁷ Zie ook: AIVD, *De gewelddadige jihad in Nederland*, 2006.

buitenlandse geestelijke leider, zoals in het geval van het Hofstadnetwerk, is wat betreft het opvoeren en sturen van interne radicaliseringsprocessen binnen lokale netwerken vaak van doorslaggevend belang.

4.6 Decentralisatie van jihadisme tot op het niveau van het individu (vanaf 2004)

Wereldwijd hebben we voor een groot deel te maken met diverse netwerken die weliswaar inspiratie ontleen aan het gedachtegoed van Al Qaeda, maar hier in de regionale of nationale context een eigen invulling aan geven. De ultieme consequentie van de decentralisatie van Al Qaeda komt op twee manieren tot uitdrukking. Ten eerste doen zich in operationele zin gevallen voor van zelfontbranding van geradicaliseerde individuen of kleine groepjes die – beïnvloed door de ideologie van het jihadisme – bereid zijn tot het ontplooiën van jihadistische activiteiten. Nederland werd in 2004 voor het eerst met een geval van zelfontbranding geconfronteerd.

Ten tweede is er in ideologische zin sprake van een *knip-* en *plak-*islam. Aanhangers van de radicale islam in het Westen ontwikkelen met behulp van de moderne media een eigen variant van een radicale islam, voor zichzelf of voor hun groepje. Het in elkaar knutselen van een zelfgemaakte ideologie uit het bestaande aanbod van jihadistische ideologieën dient voornamelijk als legitimatie voor het eigenzinnige handelen van individuele jihadisten. Opmerkelijk is dat het verinnerlijken van de jihadistische ideologie weliswaar leidt tot de abstracte bereidheid om als martelaar te sterven, maar dit wil nog niet zeggen dat dit ook daadwerkelijk gebeurt. Gelet op de grote vlucht van radicaliseringsprocessen van moslims in West-Europa maar zeker ook binnen Nederland, mag het op zijn minst opmerkelijk heten dat er tot op heden nauwelijks (zelfmoord)aanslagen plaatsvinden. Hiervoor zijn nog geen sluitende verklaringen te geven. Voor de hand ligt wel dat de psychologische drempel voor de martelaarsdood in een democratisch en welvarend land hoger ligt dan in een autocratisch of gezagsloos crisisgebied.

4.7 Kloof tussen intentie en potentie van lokale jihadistische netwerken (vanaf eind 2006)

Vanaf eind 2006 neemt de dreiging van lokale jihadistische netwerken in Nederland af.¹⁰⁸ Dit heeft te maken met een kloof tussen intentie en potentie van geïdentificeerde jihadistische personen en netwerken in Nederland. Deze kloof is vooral het gevolg van

¹⁰⁸ NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* 8, april 2007.

overheidsoptreden tegen jihadistische netwerken alsmede een gebrek aan discipline en leiderschap binnen de lokale netwerken zelf. Toekomstige ontwikkelingen binnen deze netwerken (zoals het naar voren komen van een leidersfiguur) kunnen deze afname van slagkracht overigens teniet doen.

5. Jihadisme op het Nederlandse internet

Zoals in hoofdstuk vier naar voren is gekomen, heeft het gebruik van het internet in jihadistische kringen de processen van ontwikkeling en verspreiding van de jihadistische ideologie in de Nederlandse samenleving versneld. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op dit fenomeen. Allereerst wordt in paragraaf één stilgestaan bij de ontwikkeling in de tijd van het jihadisme op het internet. Daarna zal in paragraaf twee het virtueel jihadisme nader worden beschouwd.¹⁰⁹

5.1 Opkomst virtueel jihadisme in de tijd bezien

De ontwikkeling van jihadistische sites volgde in grote lijnen de ontwikkeling van de fysieke jihadistische netwerken in Nederland (zie hoofdstuk vier). De eerste jihadistische sites waarmee Nederland te maken kreeg, waren in het buitenland gevestigd of op het buitenland georiënteerd. De voertaal was vooral Arabisch.

In de loop van het jaar 2001 trad een verschuiving op. Er kwamen Nederlandse jihadistische sites met een buitenlandse oriëntatie. De jihadistische actoren achter deze categorie sites opereerden vanuit Nederland, ontwierpen diverse Nederlandstalige internetomgevingen, richtten zich op het Nederlandse publiek en riepen Nederlandse jongeren expliciet op tot deelname aan de jihadstrijd in het buitenland.

Weer later, rond 2003, kwamen Nederlandse jihadistische sites die waren gericht op de jihadstrijd in Nederland. De jihadisten hebben hierbij intensief gebruik gemaakt van de toen beschikbare internetfaciliteiten van msn-groepen. De diverse msn-groepen en sites richtten zich qua inhoud op zowel de theoretische en dogmatische als op de praktische en operationele aspecten van de jihadstrijd. Het veelvuldige gebruik van jihadistische msn-groepen in 2004 is wellicht te verklaren door de eenvoud van de toepassing van deze faciliteit en het veelvuldige gebruik van msn bij jongeren.

De jihadisten gingen in 2004 over tot het gebruik van de gratis .tk domeinen en freewebs om eigen websites op te richten. De registratie van een .tk domein is eenvoudig uit te voeren. Het gebruik is gratis, maar er wordt wel reclame gemaakt op de webpagina's. Ook op freewebs kunnen private personen, bedrijven en instellingen een

¹⁰⁹ Hoofdstuk vijf is grotendeels gebaseerd op de internetstudie van de NCTb, getiteld *Jihadisten op het internet*, die verschenen is in januari 2007.

gratis hosting nemen inclusief domeinnaam. Dit brengt geen verplichtingen of kosten met zich mee en de gebruiker krijgt geen reclame opgedrongen. Het is voor iedereen vrij eenvoudig om via freewebs een website online te krijgen.

Andere fenomenen in de Nederlandse jihadistische context zijn de weblogs en het gebruik van Paltalk. De eerste weblog met een expliciete jihadistische oriëntatie dateert van medio 2005, maar is in december 2005 volledig uit de lucht gegaan. Op deze weblog stonden een aantal publicaties en verklaringen van de 'Leeuwen van Tawhied', die gerelateerd is aan het Hofstadnetwerk. Verder maken jihadistische groeperingen in toenemende mate gebruik van Paltalk. Dit is een gratis spraakondersteunend chatprogramma.

5.2 Nederlandse jihadistische sites nader beschouwd

In de vorige paragraaf is een reconstructie gegeven van de opkomst van de virtuele jihad in Nederland. In deze paragraaf zal worden ingezoomd op enkele aspecten van de virtuele jihad om dit fenomeen beter in beeld te krijgen.

Internetgedrag jihadisten in brede context

Het internetgebruik van de Nederlandse jihadisten moet worden gezien in de bredere context van het internetgebruik onder jongeren. Met het plaatsen van postings en het deelnemen aan discussies proberen ('vermeende') jihadisten ook erkenning en aanzien te krijgen. Daarbij kunnen ze zich veel radicaler uiten, dan dat ze werkelijk zijn. Niet van iedereen die radicale standpunten uitdraagt, gaat dus per definitie een dreiging uit.

Polemiek tussen salafisten

De polemiek tussen sympathisanten van de gewelddadige- en niet-gewelddadige jihad komt vooral tot uiting op het internet. De discussies gaan veelal over de vraag wanneer geweld geoorloofd is. De niet-gewelddadig salafisten verwijten de jihadisten dat zij het geloof 'innoveren'. Hiermee willen zij zeggen dat jihadisten een verkeerde (nieuwe) interpretatie geven aan de primaire bronnen van de islam en aan de uitspraken van prominente islamitische geleerden. Zoals we in hoofdstuk twee hebben gezien, is deze polemiek niet uniek voor Nederland, maar wordt zij breed in de islamitische wereld gevoerd.

Virtuele jihadisten als makelaar van informatie

De Nederlandse jihadisten richten zich tot nu toe vooral op het ordenen, vertalen, aanbieden en verspreiden van informatie van jihadistische geestelijken en strategische en operationele leiders evenals het verwijzen naar dat materiaal op Engelse en Arabische sites. Zij fungeren daarmee vooral als intermediair tussen de oorspronkelijke makers van het materiaal (producenten) en de eindgebruikers, hoewel zij op hun beurt ook eindgebruiker kunnen zijn. Bij de overdracht van informatie sluiten zij aan bij de taal, cultuur, mentaliteit en belevingswereld van vooral Marokkaanse jongeren. Dit zorgt voor een effectieve overdracht van de jihadistische boodschap. Deze boodschap dient vooral propagandadoeleinden, maar is deels ook gericht op training. Een mogelijke tendens in het 'vertaalbeleid' is dat de jihadisten langzaam maar zeker van de vertaling van vrij theoretische documenten overgaan naar de vertaling van teksten met een praktisch en operationeel karakter.

Sites faciliteren interactie

Verschillende jihadistische sites bieden de mogelijkheid van interactie tussen jihadisten en een breed en divers publiek van geïnteresseerden evenals tussen jihadisten onderling. De inbreng van bezoekers, deelnemers en leden wordt actief gestimuleerd. De informatie kan zo gericht en op maat worden uitgewisseld met geïnteresseerden. Bovendien kunnen op die wijze virtuele netwerken ontstaan van moslims en niet-moslims (potentiële bekeerlingen) die geïnteresseerd zijn in de jihadstrijd. Uiteindelijk biedt dit zelfs de gelegenheid tot rekrutering van werkelijk in de jihadstrijd geïnteresseerden.

Samenkomen fysieke en virtuele wereld

Achter de omvangrijke jihadistische productie op het internet schuilen uiteraard individuen, groepen of netwerken, waarvan het Hofstadnetwerk één van de belangrijkste was. Zo trad het Hofstadnetwerk als virtuele organisatie op door het aanbieden van buitenlandse producties, het verzorgen van vertalingen/ondertiteling, en – veelal in de vorm van kopieergedrag – het zelf ontwikkelen van producties.

Internationaal vertaalnetwerk

In de loop van het jaar 2005 is een virtueel internationaal vertaalnetwerk ontstaan van jihadistische literatuur uit het Arabisch, Engels en Frans dat intensief gebruik maakt van het internet. De virtuele Nederlandse jihadisten hebben hierbij aansluiting gevonden. Enerzijds bieden Nederlandse sites *hyperlinks* naar deze vertalingen. Anderzijds nemen

de virtuele Nederlandse jihadisten zelf deel aan het vertalen van jihadistische literatuur uit het Arabisch, Engels en Frans naar het Nederlands. Hieruit blijkt dat de virtuele Nederlandse jihadisten in hun ideeënproductie zich laten inspireren door anderen in het buitenland, die het initiatief nemen voor een vertaalprogramma. Die anderen zoeken naar actuele informatie en zijn vertrouwd met de vindplaatsen van informatie op Arabischstalige jihadistische websites.

Radicale moslima's dominant binnen het Nederlandse vertaalnetwerk

In vergelijking met andere Europese landen zoals Groot-Brittannië, Frankrijk en België, onderscheiden de virtuele Nederlandse jihadisten zich door een actieve rol van vrouwen. De moslima's fungeerden in eerste aanleg als deelnemers in het netwerk rond het Hofstadnetwerk. In de tweede plaats droegen de moslima's bij aan de ontwikkeling van Nederlandstalige jihadistische literatuur. Zij verrichtten documentatieresearch op de Engelstalige jihadistisch georiënteerde sites en vertaalden dat vervolgens in de Nederlandse taal. Momenteel komt het merendeel van de in het Nederlands vertaalde jihadistische literatuur van de hand van vrouwen. De moslima's spelen verder een prominente rol in zowel de inhoudelijke ontwikkeling van de msn-groepen/sites als in de interactie met het publiek. Op meer algemene islamitische websites, maar zeker ook op salafistische, nemen moslima's actief deel aan discussies, stellen vragen en plaatsen er berichten.

Veel vertaalde auteurs

Eerder is aangegeven dat de Nederlandse jihadisten zich richten op het vertalen en verspreiden van informatie van jihadistische geestelijken en strategische en operationele leiders. Opvallend hierbij is de invloed van de in Groot-Brittannië wonende Abu Hamza al-Masri. Hoewel deze auteur een marginaal aandeel heeft gehad in de inhoudelijke ontwikkeling van het jihadisme zijn veel tekstfragmenten van hem naar het Nederlands vertaald. Zijn verdienste is dat hij één van de eerste jihadistische predikers was, die in een vreemde taal (Engels) heeft gepredikt en daarom moslimjongeren van de tweede generatie uit Groot-Brittannië, maar ook uit Nederland wist aan te spreken. Andere opvallende auteurs waarvan tekstfragmenten naar het Nederlands werden vertaald zijn Yusuf al-Ayeeri (1973-2003) en Abdulaziz al-Muqrin (1972 of 1973-2004), de leiders van Al Qaeda in Saoedi-Arabië in respectievelijk 2001-2003 en 2003-2004. Een mogelijke verklaring van de belangstelling voor deze auteurs is dat zij enkele operationele aspecten van de jihadstrijd eenvoudig wisten te beschrijven en over te dragen. Een voorbeeld hiervan is het boek van Yusuf al-Ayeeri met de titel *39 wegen om*

deel te nemen aan Jihad. Dit is een publicatie met een zeer operationeel karakter. Het is zeer concreet en heeft het karakter van een handleiding voor de praktijk van de jihad.

Neutrale websites en fora

Naast het zelf oprichten van sites is opvallend dat de Nederlandse jihadisten ook hun pijlen richten op neutrale bij de potentiële doelgroep populaire websites en fora. Voorbeelden daarvan zijn postings op willekeurige websites waar het publiek kan reageren op stellingen of nieuwsitems. Daarnaast nemen virtuele jihadisten constant deel aan de discussies. Dit opereren op neutrale sites is een slimme wijze van propaganda en werving. Met een beperkter gevaar voor ingrijpen door overheden, bereikt de jihadistische boodschap een veel breder publiek en kan er zelfs nieuwe aanwas plaatsvinden. Overigens hebben de jihadistische teksten, ook wanneer ze gepost worden op neutrale websites en fora, geen groot bereik.

Audiovisuele media

De inspanningen om de jihadistische literatuur naar het Nederlands te vertalen, zijn gepaard gegaan met de ontwikkeling van audiovisuele media ter ondersteuning van de jihadistische activiteiten in Nederland. Op 17 maart 2004 werd de eerste audiovisuele productie 'ons terrorisme' op een msn-groep aangekondigd en het werd meteen daarna op diverse locaties geplaatst. Het betrof een Nederlandse bewerking van één van de videofilmjes van Al Qaeda in Irak. Daarna volgden er nog enkele andere producties.

Middel voor politieke beïnvloeding en propaganda

Het internet is voor jihadisten een belangrijk middel voor politieke beïnvloeding en propaganda. De jihadisten posten op diverse discussiefora op het internet politieke verklaringen waarin zij hun standpunten over de actualiteit verkondigen. Dit met het oog op mobilisering van moslims tegen de Nederlandse overheid en samenleving als zijnde 'ongelovigen'. De gepubliceerde communiqués zijn nadrukkelijk gericht op moslims in de Nederlandse samenleving en beogen de publieke opinie in het algemeen te beïnvloeden. Recente voorbeelden in 2006 waren een pamflet tegen de deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen van 4 maart 2006, een verklaring van de 'Leeuwen van Tawhied' aan de vooravond van de uitspraak van de rechter over het Hofstadnetwerk en een pamflet, waarin moslims in Nederland worden opgeroepen om de Nederlandse rechtbanken te boycotten.

'Misplaatste' teksten

De vertaalde jihadistische teksten op het Nederlandstalige internet zijn meestal geschreven vanuit het huis van de islam (*Dar al-Islam*). De tegenstelling met het huis van het ongeloof of de oorlog (*Dar al-Harb*) wordt veelvuldig gethematiseerd, maar impliciet gebeurt dat vrijwel altijd vanuit de eerste positie. Vanuit een Europees of Nederlands perspectief gaan de teksten dus vooral over samenlevingen in islamitische landen. In dat opzichte zijn de jihadistische teksten in de Europese context dan ook 'misplaatst'.

Een nog magere ideologisch-inhoudelijke ontwikkeling: voor hoe lang nog?

Er is nog geen sprake van autonomie in de ideologische know-how en productie bij de Nederlandse jihadisten. Het conceptueel- en abstractieniveau evenals de competenties om kennis en inzichten op de Nederlandse situatie toe te passen, zijn nog onvoldoende ontwikkeld. Bijna alle vertaalde stukken in het Nederlands zijn reeds vertaald in het Engels en vervolgens naar het Nederlands. Op die Engelstalige sites heeft al een selectie van het vertaalde, aangeboden materiaal plaatsgevonden. Ook de uit het Arabisch vertaalde stukken zijn werken van anderen en dus niet van de hand van de Nederlandse jihadisten. Voor het merendeel blijkt hieruit dat de beheersing van het Arabisch niet goed is. De vraag is hoe lang het nog duurt voordat de Nederlandse jihadisten meer autonomie verwerven in hun ideologische know-how.

6. Het salafisme nader verklaard

In de vorige hoofdstukken hebben we de ontwikkeling van het salafisme in Nederland geschetst. In dit hoofdstuk zullen we verder ingaan op enkele facetten van het salafisme in Nederland. Achtereenvolgens worden de aantrekkingskracht, de verschijningsvorm en de omvang van het salafisme besproken. In dit hoofdstuk worden met ‘salafisme’ en ‘salafisten’ de gewelddadige en niet-gewelddadige varianten van het salafisme bedoeld.

6.1 Wie is er gevoelig voor het salafisme en waarom?

6.1.1 *Waarom-vraag?*

Het valt buiten het bereik van dit rapport om uitvoerig in te gaan op de vraag waarom het salafisme zo een grote opmars heeft kunnen maken in Nederland en daarbuiten. Voor een uitvoerige verhandeling van deze vraag – voor wat betreft de Nederlandse situatie – wordt de lezer ondermeer verwezen naar het boek *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland* uit 2006 van Frank Buijs e.a. In dit hoofdstuk zal volstaan worden met het kort weergeven van de belangrijkste inzichten op dit terrein.

Voor de beantwoording van de vraag waarom mensen ontvankelijk worden voor een radicaal gedachtegoed (in dit geval het salafisme) doen we een beroep op de inzichten van Borum (2004). Hij stelt op basis van literatuuronderzoek dat er drie kernbegrippen zijn die een rol spelen in een radicaliseringsproces: onrechtvaardigheid, identiteit en binding. Hieronder zullen deze kernbegrippen worden toegepast op het salafisme.

Onrechtvaardigheid

Bij grote groepen moslims in Nederland leeft het gevoel dat moslims wereldwijd onrecht wordt aangedaan. Voor sommige moslimjongeren worden deze gevoelens onder meer gevoed door berichten en beelden over de wijze waarop moslims in veel landen (zouden) worden onderdrukt en vervolgd; het beeld dat het Westen niet alleen in Irak en Afghanistan maar in het algemeen een oorlog voert tegen de islam; de negatieve houding ten aanzien van de islam bij sommige (Nederlandse) politici, delen van de bevolking en/of in de media; eigen of gepercipieerde ervaringen met discriminatie op de arbeidsmarkt. Salafisten spelen in op de gevoelens van onrechtvaardigheid door vooral te benadrukken en te bevestigen dat christenen en joden bewust de islam aanvallen.

Identiteit

Identiteit gaat over de vraag “wie ben ik?”. Onzekerheid over de eigen identiteit kan het beste verminderd worden door onder andere aansluiting te vinden bij een groep met een sterke ideologische, etnische, culturele of religieuze identiteit. Voor sommigen kan deze zoektocht leiden tot de aansluiting bij een radicale groep die hen een alternatieve identiteit kan bieden. Dit proces vormt een belangrijke verklaring voor de opkomst van het salafisme in Nederland. Salafisten bevestigen en bevorderen niet alleen het beeld dat moslims onrecht wordt aangedaan, zij bieden de jongeren ook een nieuwe identiteit als alternatief. De kracht van deze nieuwe salafistische identiteit is dat zij de jongeren houvast biedt in een complexe moderne westerse samenleving waarin de jongeren zich buitengesloten voelen. Een complicerende factor hierbij is dat sommige moslimjongeren niet alleen vervreemd raken van de Nederlandse samenleving, maar dat zij zich evenmin thuis voelen in de cultuur en traditie die ze van huis uit hebben meegekregen. Het antwoord van salafisten hierop is een éénduidige (gedrags)code. Dit laatste betreft een geheel van gedragingen en voorschriften, die de jongeren richtlijnen geeft voor hoe ze hun leven in een ‘ongelovige’ samenleving als Nederland vorm kunnen geven.

Binding

Binding heeft een duidelijke overlap met het zoeken naar een eigen identiteit. Het behoren tot een groep kan immers bijdragen aan de ontwikkeling van de eigen identiteit. Het salafisme biedt deze binding. Daar waar de binding met de omringende samenleving veelal beperkt is of ontbreekt, geeft het salafisme de jongeren groepsverbanden waarbinnen ze zich veilig en geaccepteerd voelen. Hierbij komt dat salafisten sterk het ‘wij-zij’ benadrukken. Salafisten zien zichzelf als het uitverkoren volk en beschouwen alle anderen als ‘ongelovigen’ en ‘dwalingen’. Deze gecreëerde tegenstellingen bevorderen de binding met de eigen salafistische identiteit.

6.1.2 Wie-vraag?

Het is strategie van salafisten om de da’wa zo breed mogelijk te verspreiden, ongeacht nationaliteit en kleur. Salafisten verwerpen immers het concept van staat en nationaliteit. Vooralsnog zijn het echter vooral Marokkaanse jongens en meisjes van de tweede en derde generatie die zich aangetrokken voelen tot deze geloofsovertuiging. Daarnaast zijn er ook steeds meer signalen dat ook Turken gevoeliger worden voor de salafistische boodschap.¹¹⁰

¹¹⁰ NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland* 8, april 2007.

Slootman en Tillie (2006) hebben als eersten wetenschappelijk onderzoek verricht naar de vraag welke Amsterdamse moslims ontvankelijk zijn voor islamitische radicalisering.¹¹¹ Hun onderzoek laat zien dat Amsterdamse moslims met een zeer orthodoxe geloofsvulling én de overtuiging dat politiek en maatschappij moslims en de islam onrechtvaardig behandelen, een verhoogde kans hebben te radicaliseren. Het gaat hierbij om twee procent van de Amsterdamse moslims (ongeveer 1.500 personen). Deze Amsterdammers zijn potentieel het meest ontvankelijk voor radicalisering. Het hebben van genoemde religieuze en politieke denkbeelden wordt volgens het onderzoek met name aangetroffen bij moslimjongeren (16-18 jaar) met een middelbaar opleidingsniveau (mbo, havo of vwo), die een sterke verbondenheid hebben met de etnische groep, een grote perceptie hebben van discriminatie, in een sociaal isolement verkeren en een groot wantrouwen hebben ten opzichte van de politiek.

6.2 Verschijningsvormen salafisme

Het salafisme kan zich op verschillende manieren manifesteren in de samenleving. De meest zichtbare verschijningsvorm zijn de salafistische centra uit hoofdstuk drie en de jihadistische netwerken uit hoofdstuk vier. Parallel hieraan komt steeds meer een salafistische cultuur in beeld die tevens zichtbaar is op straat. Steeds meer moslims kleden zich volgens de salafistische code. Mannen laten een baard staan en dragen een *djellaba*¹¹². Vrouwen dragen een *burqa*¹¹³, een *niqaab*¹¹⁴, een *ghimaar*¹¹⁵ of een *hijab*¹¹⁶. Over deze salafistische cultuur is nog weinig bekend. Hoe heeft de opkomst van het salafisme de wijk veranderd? Doen salafisten mee aan het reguliere arbeidsproces? Of hebben zij parallelle economie-structuren opgezet? Gaan zij bij verkiezingen naar de stembus? Hoe vullen ze hun vrije tijd? Welke kranten lezen ze? Kijken ze televisie? Welke scholen bezoeken zij? Doen ze aan sport? Wat is de betekenis van de vrijdagpreek voor de gelovigen, als rekening wordt gehouden met het feit dat de gelovigen onvoldoende het klassiek Arabisch beheersen om de preek te kunnen volgen? Hoe gaan de gelovigen in de praktijk om met de strenge gedragsregels? Is er met andere woorden een verschil tussen de geloofsleer en de geloofspraktijk? Dit zijn vragen ('witte vlekken')

111 Slootman en Tillie, *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*, 2006.

112 Een lang, losvallend mannengewaad met lange mouwen en een soort capuchon. Wordt tot de enkels gedragen. Tegenwoordig ook in modieuze kleuren verkrijgbaar.

113 Gezichtssluier, Afghaans model met een gaasje voor de ogen.

114 Gezichtssluier met een spleetje voor de ogen, veelal zwart.

115 Halflange hoofddoek.

116 Hoofddoek, hoofdbedekking van vrouwen.

die voorsnog grotendeels onbeantwoord zijn gebleven.

Duidelijk is wel dat de salafistische cultuur veelal afwijkt van de traditionele cultuur van de Nederlandse moslims. In de praktijk heeft dit ertoe geleid dat vooral sommige Marokkaanse jongeren zich afzetten tegen de 'volksislam' van hun ouders. Op basis van salafistische dogma's hebben zij nieuwe gedragspatronen ontwikkeld met de daarbij behorende taalcode, kledingstijl en normen en waarden. Dit leidt niet alleen tot spanningen in het gezin maar ook tot spanningen in de samenleving. Zo komen steeds meer salafistisch georiënteerde jongens en meisjes in botsing met hun omgeving omdat zij weigeren het andere geslacht een hand te geven en omdat meisjes op school gezichtsbedekking willen dragen. De groei van het aantal geschillen over deze thema's die aan de Commissie Gelijke Behandeling worden voorgelegd, illustreert deze ontwikkeling.

In hoofdstuk twee staat dat salafisten een globale 'zuivere islam' propageren. Roy (2004) spreekt hierbij van *de-culturalisatie*.¹¹⁷ Volgens hem willen salafisten een alomvattende abstracte wereldgemeenschap van 'ware gelovigen' creëren, een zogenaamde *imagined community* van de *umma*. Deze *umma* is in Nederland ook zichtbaar op het internet. De jongeren spreken elkaar aan als 'broeder' en 'zuster' en voelen zich betrokken bij 'broeders' en 'zusters' in andere landen. Niet duidelijk is hoe deze *umma* in de werkelijkheid wordt vormgegeven. Is het niet meer dan een verzameling van (abstracte) individuen of is er wel degelijk sprake van een 'ware gemeenschap'? Zo ja, waarop is deze gemeenschappelijkheid gebaseerd?

Een andere relevante vraag is in hoeverre jongeren die zich radicaal voordoen op internet, ook daadwerkelijk radicaal zijn. In een deel van de gevallen houden de jongeren er in de praktijk geen orthodoxe of jihadistische levensstijl op na. Het is op dit moment nog onduidelijk wat de opkomst van deze jeugds subcultuur betekent voor de dreiging vanuit de radicale islam. Het modieus worden van orthodoxe en zelfs jihadistische varianten van de islam betekent dat deze varianten kwetsbaar worden voor vervlakking en dat deze varianten op termijn zelfs uit de mode kunnen raken.¹¹⁸ Daartegenover staat dat deze jeugds subcultuur de radicale islam en zijn ideeën laagdrempelig kan maken voor jongeren.

117 Olivier Roy, *Globalised Islam: The Search for a New Ummah*, 2004.

118 NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 8*, april 2007.

Het voorgaande geeft aan dat er weinig feitelijke informatie is over de daadwerkelijke manifestatie van het salafisme in de Nederlandse samenleving. Deze informatie vanuit de empirie is niet alleen nodig om het fenomeen beter te kunnen duiden, maar ook noodzakelijk om strategieën te kunnen formuleren voor de maatschappelijke en veiligheidsgerelateerde problemen die het salafisme met zich meebrengt.

6.3 Hoe breed verspreid is het salafisme in Nederland?

Er wonen ruim 850 duizend moslims in Nederland.¹¹⁹ Niet bekend is welk percentage hiervan de salafistische geloofsovertuiging aanhangt. Dit komt doordat de Gemeentelijke Basisadministraties (GBA) hierover geen informatie bevat. Survey-onderzoek naar het aantal salafisten is tot op heden niet verricht, hoewel in de sociale wetenschap betrouwbare modellen bestaan die geschikt zijn om niet-geregistreerde populaties te schatten.¹²⁰ Ook dit rapport bevat onvoldoende gegevens om daadwerkelijk tot een kwantificering te kunnen komen. De vier centra worden elk in ieder geval bezocht door enkele honderden gelovigen. Dat wil echter niet zeggen dat deze personen ook daadwerkelijk als salafist zijn te bestempelen. Gelovigen kunnen namelijk ook uit pragmatische overwegingen de centra bezoeken (omdat bijvoorbeeld de moskee in de buurt ligt).

Interessant in dit licht is een persbericht van Al Waqf van 2 november 2006, waarin staat dat de Al-Fourkaan-moskee meer dan 2.000 bezoekers heeft. We weten ook dat het aantal bezoekers in de As-Soennah op kan lopen tot 1.500.¹²¹ Deze getallen geven aan dat het aantal bezoekers van de vier centra in totaal enkele duizenden bedraagt. De AIVD schat in dat de vier centra samen goed zijn voor ongeveer 3.000 bezoekers voor het vrijdaggebed.¹²²

Verder weten we dat de harde kern van de jihadisten relatief klein is en uit niet meer dan enkele honderden personen bestaat.¹²³ De AIVD houdt er rekening mee dat deze personen bereid zijn om gewelddadige activiteiten te (helpen) ontplooiën. De meeste van deze extremisten maken deel uit van bij de politie en/of AIVD bekende jihadistische netwerken.

¹¹⁹ www.cbs.nl.

¹²⁰ Zie: *Bevolking en Gezin, Het aantal joden in Nederland anno 2000: een toepassing van alternatieve methoden om de omvang van niet-geregistreerde populaties te schatten*, 2001.

¹²¹ Haagse Courant, *Imam verbiedt vriendjes en vriendinnetjes*, 7 juli 2004.

¹²² AIVD, *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, 2007.

¹²³ AIVD, *De gewelddadige jihad in Nederland*, 2006.

Ondanks het gebrek aan statistische gegevens is de boodschap van dit rapport dat het salafisme sinds 2005 zich sterk heeft verbreid. Deze constatering is vooral gebaseerd op de toename van het aantal lezingen in het land die vanuit de vier centra worden verzorgd (zie 3.4.1).¹²⁴ Naast deze ideologische beïnvloeding trachten salafistische krachten ook steeds meer daadwerkelijk moskeeën over te nemen en nieuwe organisaties c.q. instituties van de grond te krijgen. Verder is er ook op het internet een duidelijke toename te zien van op Nederlandse moslims gerichte internetsites met een salafistische inslag.¹²⁵

¹²⁴ NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, juni 2006.

¹²⁵ NCTb, *Jihadisten en het internet*, januari 2007.

7. Ontwikkelingsrichtingen salafisme in Nederland

Zoals uit dit rapport blijkt, is het salafisme voor Nederland een nieuw fenomeen. De vraag dringt zich op wat de toekomst is van het salafisme in Nederland. Is het een hype die vanzelf zal overwaaien? Of is het eerder een blijvend fenomeen? Zal het salafisme zich ontwikkelen tot een dominante factor in de Nederlandse samenleving? Of zal achteraf blijken dat het binnen de Nederlandse moslimgemeenschap een marginale stroming is (geweest)? Zullen de salafisten geïslamiseerde wijken nastreven of zal een deel van de salafisten de dialoog en interactie zoeken met hun omgeving?

Dit hoofdstuk heeft niet de pretentie antwoorden te geven op bovenstaande vragen (voorzover deze vragen nu zijn te beantwoorden). Evenmin worden in dit hoofdstuk alle factoren genoemd die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van het salafisme in Nederland. Wel worden in dit hoofdstuk enkele cruciale ontwikkelingen uit de vorige hoofdstukken nader geduid die bepalend zullen zijn voor de toekomst van het salafisme in Nederland. In dit hoofdstuk worden met 'salafisme' en 'salafisten' de gewelddadige en niet-gewelddadige varianten van het salafisme bedoeld.

7.1 Matiging en aanpassing

Een belangrijke ontwikkeling die sinds 2002 zichtbaar is, is dat de (a)politieke salafistische centra zich in het openbaar hebben gematigd. Achteraf bezien kunnen we dan ook constateren dat de externe druk zijn effect niet heeft gemist. Vraag is hoe deze matiging geduid moet worden. Is zij slechts een façade bedoeld om de 'ongelovige' samenleving op een dwaalspoor te zetten? Of gaat het om een oprechte en permanente matiging? Zijn (een substantieel deel van) de (a)politieke salafisten daadwerkelijk bereid en in staat hun dogma's – die veelal in strijd zijn met de Nederlandse rechtsorde – aan te passen aan hun omgeving? Zullen de politieke salafisten in Nederland in navolging van de Moslimbroederschap in bijvoorbeeld Egypte de parlementaire democratie aangrijpen – al is het alleen maar vanuit pragmatische en strategische overwegingen – om hun stem te laten horen?

Een eensluidend antwoord op deze vragen is op dit moment niet te geven. Desalniettemin is de matiging – of die nu wel of niet oprecht is – een positieve ontwikkeling. Zij toont namelijk aan dat de (a)politieke salafistische centra niet immuun zijn voor hun omgeving. De externe druk lijkt de centra gedeeltelijk uit hun zelfgekozen isolement te hebben gehaald. Steeds meer zoeken zij ook zelf de interactie met hun

omgeving (gemeente, politie, wijk en media). Ook is er in de praktijk geen sprake van een volledige verwerping van de rechtsstaat. De politieke salafisten nemen het soms zelfs openlijk op voor de rechtsstaat.¹²⁶

Het is waarschijnlijk dat de matiging en signalen van aanpassing primair zijn ingegeven vanuit pragmatische overwegingen. (A)politieke salafisten zullen zich er bewust van zijn dat zij een confrontatie met hun 'ongelovige' omgeving (die een meerderheid vormt) zullen verliezen en dat een confrontatie zal eindigen in repressie. Dit betekent dat op termijn de meerderheid van de (a)politieke salafisten in Nederland waarschijnlijk zal kiezen voor vreedzame coëxistentie¹²⁷ in plaats van conflict.

Tegelijkertijd moeten we niet uit het oog verliezen dat zelfs de apolitieke salafisten het gebruik van geweld niet principieel afwijzen. In de praktijk zijn de jihadisten ook niet volledig geïsoleerd van de andere facties. Vraag is dan ook of de (a)politieke salafisten ook van geweld in Nederland zullen afzien als de omstandigheden meer in hun voordeel veranderen. Vooral het wegvallen van de externe druk kan de geconstateerde matiging ongedaan maken.

7.2 Niet-gewelddadig salafisme: een maatschappelijk gegeven

De maatschappelijke en politieke druk heeft weliswaar geleid tot een matiging, tot een indamming van het niet-gewelddadige salafisme heeft de druk niet geleid. Integendeel, sinds 2005 is eerder sprake van een sterke verbreiding van deze variant van het salafisme. De missiedrang uit deze hoek is blijkbaar zo krachtig en dynamisch van aard dat zij zich niet door externe factoren laat stoppen. De niet-gewelddadige salafistische krachten hebben blijkbaar ook de nodige flexibiliteit om zich aan te passen aan hun omgeving. Het is dan ook de vraag of hun boodschap zich laat indammen door externe druk. Het bieden van een tegenwicht aan deze beïnvloeding zal toch eerst en vooral moeten gebeuren door een tegenbeweging vanuit de moslimgemeenschap zelf. De eerste signalen van deze tegenbeweging zijn reeds zichtbaar. Vraag is of deze voorzichtige ontwikkeling zich doorzet.

¹²⁶ Zo heeft imam Jneid naar aanleiding van ongeregelde heden in de Amsterdamse wijk Slotervaart in oktober 2007 opgeroepen de politie in de wijk met respect te behandelen (www.al-yaqeen.nl).

¹²⁷ 'Vreedzame coëxistentie' moet in deze context opgevat worden als een streven naar 'handhaving van vreedzaam naast elkaar bestaan van twee elkaar uitsluitende systemen, waarbij de ideologische strijd met publieke en geheime methoden wordt voortgezet'.

Vooralsnog lijkt het erop dat het niet-gewelddadige salafisme zich heeft ontwikkeld tot een maatschappelijk gegeven dat duidelijk aan belang heeft gewonnen. Op termijn kan zij zich zelfs tot een factor van belang ontwikkelen waar de samenleving mee zal moeten leren leven. Gezien het gegeven dat de niet-gewelddadige salafisten een hoge organisatiegraad hebben en ook daadwerkelijk een achterban vertegenwoordigen, mag worden verwacht dat zij ook in staat zullen zijn om deze achterban te mobiliseren. De versnippering van de salafistische boodschap betekent echter ook dat het niet waarschijnlijk is dat er zoiets als één salafistische stem zal ontstaan (zie ook onder paragraaf 7.6).

7.3 Aanhoudende veerkracht van het jihadisme?

Gelet op het feit dat tot op heden alle belangrijke terroristische golven ooit een hoogtepunt hebben bereikt en aan belang hebben ingeboet, doet zich de vraag voor hoe het met de veerkracht van de jihadistische factie binnen het salafisme gesteld is.¹²⁸ Zal de in dit rapport geconstateerde kloof tussen intentie en potentie van lokale jihadistische netwerken in Nederland zich doorzetten? Welke effecten zullen de arrestaties en detentie van jihadisten op de langere termijn hebben op de ontwikkeling van de jihadistische factie in Nederland? Zullen de Nederlandse jihadisten erin slagen meer autonomie te verwerven in hun ideologische *know-how*? Het antwoord op deze vragen zal bepalend zijn voor de ontwikkeling van het jihadisme in Nederland.

7.4 Binding Europese moslims met conflicthaarden

Zoals uit hoofdstuk zes blijkt, spelen salafisten in op gevoelens van onvrede en frustratie bij moslims over internationale conflicten waarbij moslims zijn betrokken. Voorbeelden van deze zogenaamde conflicthaarden zijn de oorlog in Irak, Afghanistan en het Palestijns-Israëliësch conflict. Deze conflicthaarden vormen dan ook een belangrijke voedingsbodem voor de opkomst van het salafisme in Nederland (en daarbuiten). De uitkomsten van deze conflicten en het mogelijk ontstaan van nieuwe conflicthaarden zullen van invloed zijn op de aantrekkingskracht die het salafisme met name op jongeren uitoefent. Vraag is of de Europese moslims (en dus ook de Nederlandse moslims) in de toekomst met meer afstand de ontwikkelingen in het Midden-Oosten zullen volgen of dat de huidige sterke verbondenheid met de geloofsgenoten elders in stand zal blijven.

¹²⁸ David C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*, in: *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Audrey Cronin and James Ludes [ed.], 2004.

7.5 Effecten ontwikkelingen Saoedi-Arabië op Nederlands salafisme

Een andere ontwikkeling die zich met name in Saoedi-Arabië afspeelt, is de toegenomen verdeeldheid binnen het Saoedisch geïnspireerd salafisme. Hierop is in hoofdstuk één uitvoerig ingegaan. Vooral de terroristische aanslagen in 2003 waren voor Saoedi-Arabië aanleiding over te gaan tot zware repressie van de jihadistische factie. Daarnaast hebben deze aanslagen ook geleid tot een grotere betrokkenheid van de Saoedische heersers bij de internationale strijd tegen het islamistisch terrorisme. Er is zelfs sprake van een voorzichtige bereidheid af te rekenen met de excessen van het salafisme. Zo zijn uit enkele schoolboeken teksten verwijderd die onverdraagzaamheid prediken jegens joden en christenen. Ook probeert de Saoedische staat meer grip te krijgen op de activiteiten van de ngo's om zo te voorkomen dat humanitaire gelden terechtkomen bij gewelddadige groepen. In ieder geval is het de vraag wat de (toekomstige) ontwikkelingen in Saoedi-Arabië zullen betekenen voor het salafisme in Nederland. Zullen deze ontwikkelingen de geconstateerde matiging bevorderen en tot een grotere kloof leiden tussen de jihadisten en de andere facties?

7.6 Verdeeldheid maakt boodschap salafisten diffuser

Zoals we in dit rapport hebben gezien, is de toegenomen verdeeldheid binnen het salafisme in Saoedi-Arabië ook zichtbaar in Nederland. Deze verdeeldheid kan op termijn het succes van de da'wa in Nederland in de weg staan. Zij geeft aan dat er niet zo iets bestaat als een salafistische entiteit. De verdeeldheid verzwakt de kracht van de salafistische boodschap in die zin dat de schijnbaar alomvattende en heldere salafistische boodschap diffuser wordt. In het WRR-rapport *Dynamiek in islamitisch activisme* uit 2006 wordt zelfs gesteld dat deze verdeeldheid er ondermeer toe heeft geleid dat het Saoedisch geïnspireerd salafisme inmiddels over haar hoogtepunt heen is.¹²⁹

129 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Dynamiek in islamitisch activisme*, 2006.

Bijlage 1. Literatuurlijst

Geraadpleegde deskundigen

- Atef Hamdy (Instituut Clingendael)
- Maurice Berger (Instituut Clingendael)
- Martijn de Koning (International Institute for the Study of Islam in the Modern World)
- Roel Meijer (Radbout Universiteit Nijmegen)
- AIVD

Boeken/rapporten

- Abdelilah Ljamal, *Imams in tekst en context: Preken van moslims in Nederland*, Zoetermeer, 2004.
- AIVD, *Rekrutering voor de jihad in Nederland: van incident naar trend*, Den Haag, 2002.
- AIVD, *Saoedische invloeden in Nederland. Verbanden tussen salafistische missie, radicaliseringsprocessen en islamistisch terrorisme*, Den Haag, juni 2004.
- AIVD, *Van Da'wa tot Jihad*, Den Haag, 2004.
- AIVD, *De gewelddadige jihad in Nederland*, Den Haag, 2006.
- AIVD, *Jaarverslag 2006*, Den Haag, 2007.
- AIVD, *Radicale dawa in verandering. De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland*, Den Haag, 2007.
- Buijs e.a., *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*, Amsterdam, 2006.
- BVD, *De politieke islam in Nederland*, Den Haag, 1998.
- BVD, *Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 2001*, Den Haag, 2002.
- BVD, *De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs*, Den Haag, 2002.
- Clingendael (Leen Boer), *Saoedi-Arabië, machtig in onmacht: Op weg naar hervorming of naar revolutie*, Den Haag, 2005.
- Jacques Waardenburg e.a., *Islam: Norm, ideaal en werkelijkheid*, Houten, 2000.
- NCTb, *Vierde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, Den Haag, juni 2006.
- NCTb, *Jihadisten en het internet*, Den Haag, januari 2007.
- NCTb, *Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland 8*, Den Haag, april 2007.
- NCTb, *Zesde voortgangsrapportage terrorismebestrijding*, Den Haag, juni 2007.
- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Intelligence en de oorlog in Bosnië 1992-1995*, Amsterdam, 2002.

- Olivier Roy, *Globalised Islam: The Search for a New Ummah*, Londen, 2004.
- Nico Landman, *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de Islam in Nederland*, Amsterdam, 1992.
- Rob de Wijk en Carla Relk, *Doelwit Europa. Complotten en aanslagen van moslimextremisten*, Amsterdam, 2006.
- Siem Eikelenboom, *Jihad in de polder. De radicale islam in Nederland*, Amsterdam/Antwerpen, 2004.
- Sloodman en Tillie, *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*, Amsterdam, 2006.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Dynamiek in islamitisch activisme*, Amsterdam, 2006.

Kamerstukken

- Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28 006, nr. 11.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 27 925, nr. 91.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 1269.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 1461.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, nr. 520.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, nr. 78.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 29 754, nr. 66.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, 29 754, nr. 87.
- Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 29 754, nr. 106.

Kranten/persbureau's

- ANP, 27 april 2007.
- ANP, *Ook tweede Eindhovense imam terecht uitgezet*, 10 oktober 2007.
- BN de Stem, *Radicale moslims in Breda*, 12 juni 2004.
- Brabants Dagblad, *Studenten gescheiden voor moslimlezing*, 16 november 2006.
- De Volkskrant, *Salafisme: compromisloos en rechtlijnig, maar 'niet gevaarlijk'*, 5 juli 2005.
- Haagse Courant, *Imam verbiedt vriendjes en vriendinnetjes*, 7 juli 2004.
- NRC Handelsblad, *Laveren tussen de wet en Allah*, 19 september 2005.

Websites

- www.al-yaqeen.com.
- www.ivo.nl.
- www.rechtspraak.nl, LJ Nummers AZ1373 en AZ1371.
- www.saudi-us-relations.org.
- www.tue.nl.

Overige bronnen

- Bevolking en Gezin, *Het aantal joden in Nederland anno 2000: een toepassing van alternatieve methoden om de omvang van niet-geregistreerde populaties te schatten*, Den Haag, 2001.
- Christopher Henzel, *The Origins of AL-Qaeda's ideology: Implications for US Strategy*, in: Parameter, 2005.
- David C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*, in: *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Audrey Cronin and James Ludes [ed], Georgetown University Press, 2004.
- Hans Jansen, *De radicaal-islamitische ideologie: van Ibn Taymiyya tot Osama ben Laden*, tekst oratie, 3 februari 2004, Universiteit Utrecht.
- H. De Ley, *Muslims in de Europese, i.c. Belgische, Lekenstaat*, Gent, 2006.
- National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, *The 9/11 Commission Report. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States*, New York, 2004.
- Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, *Projectplan salafisme-onderzoek*, Nijmegen, 2006.
- Openbaar Ministerie, Persbericht: *Geen strafvervolgning tegen imams*, 10 december 2002.
- Quintan Wiktorowicz, *Anatomy of the Salafi Movement*, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 2006.
- Roel Meijer, *Geweld en de islamitische beweging*, in: *Vreemde Verwanten? Overeenkomsten en verschillen tussen islam en christendom*, Paul van Tongeren en Gerrit Steunebrink (red.), Nijmegen, 2003.
- Samir Amghar, *Le salafisme en Europe: la mouvance polymorphe d'une radicalisation*, in: *Politique étrangère* 1 :2006.
- Samir Amghar, *Ideologies minoritaires de l'islam de France: salafistes et ahashs*, 2005.
- The Oxford encyclopedia of the modern Islamic world/John L. Esposito, ed. in chief; [ed.: Shahrugh Akhavi ... et. al.], Oxford/New York, 1995.

- Uwe E. Kemmesies (red), *Terrorismus und Extremismus - der Zukunft auf der Spur. Beiträge zur Entwicklungsdynamik von Terrorismus und Extremismus - Möglichkeiten und Grenzen einer prognostischen Empirie*, Luchterhand/Bundeskriminalamt, München, 2006.

De NCTb werkt aan een veiliger samenleving

De Nationaal Coördinator Terrorisme-
bestrijding heeft als taak het risico van
terroristische aanslagen in Nederland
zoveel mogelijk te verkleinen, alsmede
het op voorhand beperken van schade
als gevolg van een mogelijke aanslag.
De NCTb heeft de centrale regie rond
terrorismebestrijding en zorgt dat de
samenwerking tussen alle betrokken
partijen op een structureel hoog peil
komt en blijft.